

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT „ALECU RUSSO” DIN BĂLȚI
FACULTATEA DE ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI, PSIHOLOGIE ȘI ARTE**

ȘLEAHTIȚCHI MIHAIL

EXPERTIZA PSIHOLOGICĂ ÎN SISTEMUL JUDICIAR

CURS UNIVERSITAR

Bălți, 2024

CZU 159.9:340.6(075.8)

Ş 63

Aprobat și recomandat pentru editare de către Catedra de Psihologie, proces verbal 3 din 12.12.2023 și Consiliul Facultății de Științe ale Educației, Psihologie și Arte din cadrul Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți, proces verbal 5, din 18.12.2023

Prin intermediul prezentului curs, studenții de la ciclul II - Masterat (programul de studii „Psihologie judiciară”), vor avea posibilitatea să se familiarizeze cu semnificațiile, condițiile și procedurile de realizare a expertizei psihologice în condițiile sistemului judiciar. Studiindu-l – cu interes, dar și cu responsabilitate -, ei vor afla, în mod gradual, cum trebuie văzută chintesența expertizei psihologice judiciare, cine sunt ordonatorii și la ce se rezumă scopul, obiectivele, principiile, competențele și domeniile de aplicabilitate ale tipului vizat de expertiză, care sunt caracteristicile profesionale definitorii ale psihologului – expert judiciar și cum trebuie să decurgă munca de zi cu zi a acestuia.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Șleahtițchi, Mihail.

Expertiza psihologică în sistemul judiciar : curs universitar / Șleahtițchi Mihail ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Facultatea de Științe ale Educației, Psihologie și Arte. – Bălți : [US], 2024. – 75 p. – Cerințe de sistem PDF Reader. – Referințe bibliogr.: p. 70-75. – ISBN 978-9975-50-315-0 (PDF).

© Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 2024

ISBN 978-9975-50-315-0 (PDF).

CUPRINS

Introducere	4
Capitolul 1. Noțiunea de expertiză psihologică judiciară.....	5
Capitolul 2. Scopul, obiectivele și competențele expertizei psihologice judiciare.....	11
Capitolul 3. Obiectul, ordonatorii și domeniile de aplicabilitate ale expertizei psihologice judiciare.....	16
Capitolul 4. Psihologul – expert judiciar: caracteristici profesionale defnitorii.....	22
Capitolul 5. Principiile expertizei psihologice judiciare.....	36
Capitolul 6. Tipuri de expertiză psihologică judiciară.....	46
Capitolul 7. Efectuarea expertizei psihologice judiciare: termene, condiții, etape.....	50
Capitolul 8. Raportul de expertiză psihologică judiciară.....	63
Bibliografie generală.....	70

INTRODUCERE

Definiția expertizei psihologice judiciare, formulată în conformitate cu prevederile legale și racordată, în același timp, la „grilele de interpretare” ale specialiștilor din domeniu, se axează pe ideea efectuării unor cercetări speciale în scopul identificării răspunsurilor pertinente la întrebările organului de urmărire penală, a procuraturii sau a instanței de judecată, prin utilizarea cunoștințelor, strategiilor și tehnicilor acumulate pe parcurs de cercetarea și practica psihologică. Din perspectiva sistemului de justiție, expertiza psihologică nu este nimic altceva decât un important mijloc de probă la care respectivele categorii de ordonatori apelează în cazul în care, fiind interesați de stabilirea adevărului obiectiv, conștientizează că este nevoie să-și lămurească una sau mai multe împrejurări de fapt, avându-se în vedere, în special, împrejurările care țin de zona laturii subiective (intenție, voință, vinovăție etc.).

Esențialmente, expertiza psihologică judiciară constituie expresia unui act profesional de extracție analitică, o intervenție psihologică cu caracter investigativ realizată de către un psiholog cu o pregătire temeinică în domeniu, admis de către un organ judiciar sau solicitat de către una/mai multe părți implicate în proces. Tipul vizat de expertiză reprezintă o activitate profesională continuă și, totodată, specializată, care nu trebuie confundată cu expertiza psihiatrică, ancheta psihosocială și practica accidentală în domeniu (realizată de către un profesionist sau neprofesionist).

Este de menționat faptul că principalul „instrument” utilizat în expertiza psihologică judiciară este chiar psihologul-expert. Având obligația de a fi purtătorul unei competențe profesionale ireproșabilă, el este cel care trebuie să se impună, de la o zi la alta, prin capacitatea de a formula opinii de specialitate susceptibile să conducă la formularea unor răspunsuri cu valoare de predicție la întrebările pe care le-au înaintat ordonatorii în scopul stabilirii nivelului de funcționalitate psihologică a subiecților supuși procedurii de expertizare.

Cursul de față are ca scop dezvoltarea cunoașterii cu privire la teoria și practica expertizei psihologice judiciare, a reperelor de natură legală și a celor mai importante concepte și concepții care se regăsesc în această teorie și în această practică, a formelor de organizare și desfășurare a tipului vizat de expertiză, a principiilor, strategiilor și metodelor prin care aceste forme capătă consistență și vigoare.

Prin intermediul prezentului curs, studenții de la ciclul II - Masterat (programul de studii „Psihologie judiciară”), vor avea posibilitatea să se familiarizeze cu semnificațiile, condițiile și procedurile de realizare a expertizei psihologice în condițiile sistemului judiciar. Studiindu-l – cu interes, dar și cu responsabilitate -, ei vor afla, în mod gradual, cum trebuie văzută chintesența expertizei psihologice judiciare, cine sunt ordonatorii și la ce se rezumă scopul, obiectivele, principiile, competențele și domeniile de aplicabilitate ale tipului vizat de expertiză, care sunt caracteristicile profesionale definitorii ale psihologului – expert judiciar și cum trebuie să decurgă munca de zi cu zi a acestuia.

Capitolul 1

Noțiunea de expertiză psihologică judiciară

Propunându-și să ofere un punct de vedere coerent cu referire la noțiunea de expertiză psihologică judiciară, numeroși specialiști din domeniu [1] se văd obligați să constate că o asemenea noțiune nu se regăsește nici în legislația procesuală penală, nici în cea procesuală civilă și nici în cea specială. Potrivit lor, ea trebuie văzută ca o *parte componentă* a unei noțiuni mai largi care, purtând denumirea de *expertiză judiciară*, se regăsește în actele legislative existente și care, având „acoperirea” legislativă” necesară, cunoaște mai multe accepțiuni (cum ar fi cea de *cercetare specială* sau/și cea de *acțiune procesuală*).

Cu luarea în considerare a acestui fapt, devine evident că orice tentativă de a oferi un punct de vedere cât de cât ordonat cu referire la expertiza psihologică judiciară va avea sorti de izbândă doar dacă, în prealabil, se va cunoaște cum este prezentată – în actele legislative existente – noțiunea de expertiză judiciară.

Ce reprezintă, așadar, expertiza judiciară?

În Codul de procedură penală al Republicii Moldova, spre exemplu, expertiza judiciară este definită ca o „activitate de cercetare științifico-practică desfășurată în cadrul procesului penal, în scopul aflării adevărului prin efectuarea unor cercetări metodice, cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman, ce pot servi drept probe într-un proces judiciar” [2].

Dacă cunoaștem, conducându-ne de actele legislative în vigoare, ce reprezintă expertiza judiciară, la general, atunci, spun specialiștii, este relativ ușor să stabilești și varianta în care se prezintă, în particular, expertiza psihologică judiciară (care, vom reaminti, exprimă una din formele distincte ale expertizei judiciare). Variantele interpretative pe care ei, de obicei, le oferă – și care, va trebui să specificăm, sunt foarte asemănătoare – arată în felul următor:

- „definiția expertizei psihologice judiciare, formulată în conformitate cu prevederile legale, poate porni de la ideea efectuării unor cercetări speciale

în scopul formulării unor răspunsuri pertinente la întrebările organului de urmărire penală, a procuraturii sau a instanței de judecată, prin utilizarea cunoștințelor, metodologiei și metodelor acumulate de cercetarea și practica psihologică” [3];

- „expertiza psihologic-judiciară reprezintă un studiu cu caracter complex, realizarea ei fiind dificilă și necesitând cunoștințe ample despre evenimentul și subiectul cercetării; în calitate de obligație a organului de urmărire penală se prezintă depistarea cauzelor și condițiilor care au contribuit la comiterea infracțiunii” [4];
- „expertiza psihologico-judiciară reprezintă un studiu caracterizat printr-un proces de evaluare, bazat pe cunoștințe speciale în domeniul psihologiei întru formularea concluziilor, care ulterior, după verificarea și evaluarea lor, încadrează calitatea de probă într-un proces” [5] .

Este de remarcat faptul că sensurile pe care le identifică specialiștii din Republica Moldova consună perfect cu interpretările pe care le oferă specialiștii din alte țări. Iată doar câteva exemple:

- C. P. Ewing definește expertiza psihologică judiciară ca fiind un demers legal, prevăzut de normele legale și de practica judiciară, utilizat în cadrul procedurilor judiciare în care sunt necesare cunoștințe, aptitudini, competențe, experiență, pregătire sau studii într-un domeniu științific sau special non-științific, care necesită prezentarea unei opinii specializate, dată sub formă testimonială de către un expert psiholog [6] ;
- prof. univ. dr. Theodore H. Blau definește în mod indirect expertiza psihologică judiciară prin definiția dată expertului psiholog judiciar, care în concepția sa, este o persoană specializată ,având studii în domeniul psihologiei, cu rol în a furniza informații utile demersului judiciar, fără de care instanța de judecată nu își poate forma o opinie pertinentă [7];
- prof. univ. dr. N. Mitrofan dă următoarea definiție noțiunii: expertiza psihologică – care nu trebuie confundată cu expertiza psihiatrică - este un ansamblu complex de acțiuni de analiză, investigare și măsurare psihologică a individului uman, în vederea evidențierii caracteristicilor specifice profilului său psiho-comportamental [8];
- dr. I.-L. Stefan: expertiza psihologică – care nu trebuie confundată cu ancheta psihologică - este un demers independent, profesional, util instanței judecătorești, prin care se realizează o evaluare psihologică specializată a persoanelor angrenate în demersul judiciar, la cererea instanței judecătorești sau a părților [9];
- psiholog I. Ghiugan: expertiza psihologica judiciara este o evaluare psihologica specializata a persoanelor angrenate in demersul judiciar, la

cererea instanței judecătorești sau a părților. Este un demers complex, în care sunt utilizate instrumente și tehnici psihologice și care are ca finalitate emiterea unei opinii de specialitate [10];

- psiholog N. Stanciu : expertiza psihologica judiciara este o evaluare psihologica specializata a persoanelor angrenate in demersul judiciar, la cererea instanței judecătorești sau a părților. Este un demers complex, în care sunt utilizate instrumente și tehnici psihologice și care are ca finalitate emiterea unei opinii de specialitate [11].
- prof. univ. dr. F.S. Safuanov: expertiza psihologică judiciară este un studiu aprofundat realizat de către un expert pe dimensiunea stărilor psihologice ale persoanei care a fost antrenată în comiterea unei anumite infracțiuni [12];
- psiholog R.- D. Nicoară & psiholog M. Sterian : expertiza psihologică judiciară este un proces de evaluare care include mai mulți factori, având ca scop crearea unui tablou general despre persoana expertizată și incluzând aspecte cu privire la: abilități, anxietăți, potențialul intelectual, punctele slabe, problemele cu care se confruntă, stilul de comunicare și de relaționare, conflictele interioare, factorii legați de subconștient și conștient care influențează comportamentul și personalitatea, gândirea și sentimentele [13].
- psiholog C. Hoban & psiholog Iu. Holban: expertiza psihologică este o evaluare cu caracter investigativ a persoanelor angrenate în demersul judiciar, la solicitarea organului judiciar (instanța de judecată, organul de urmărire penală, organele de poliție sau alte instituții specializate) sau a părților (birou/cabinet de avocatură sau persoane fizice), în vederea utilizării ca probă pentru soluționarea cauzelor judiciare; este un demers complex, în care sunt utilizate instrumente și tehnici psihologice și care are ca finalitate emiterea uneia sau mai multor opinii de specialitate care răspund obiectivelor solicitate pentru a ajuta organul judiciar în luarea deciziei [14].

În definitiv, putem constata că, indiferent de persoanele sau/și mediile instituționale care au pus-o în lumină, acordându-i statutul de temă preferențială, și indiferent de formele pe care le îmbracă, noțiunea de expertiză psihologică judiciară se impune prin următoarele note definitorii: **(i)** este o activitate de cercetare cu caracter științifico-practic care se desfășurată în cadrul procesului penal sau/și al celui civil, la cererea organului de urmărire penală sau a celui de poliție, a instanței judecătorești sau a părților; **(ii)** presupune aplicarea de cunoștințe și procedee științifice speciale în scopul formulării unor concluzii argumentate cu privire la condiția psihologică a indivizilor care au comis acte de încălcare a normelor legale, **(iii)** antrenează, în calitate de expert, o persoană cu o pregătire specială, având studii în domeniul psihologiei

generale și a celei judiciare, cu rol în a furniza informații utile demersului judiciar (fără de care instanța de judecată nu își poate forma o opinie pertinentă), (iv) se finalizează prin emiterea unui raport de expertiză psihologică de către expertul psiholog și (v) este tipul de evaluare psihologică care nu trebuie confundată cu expertiză psihiatrică [15] sau/și cu ancheta psihosocială[16].

Întrebări, exerciții și teme de reflecție :

- De unde vine nevoia de expertiză psihologică judiciară?? Cât de adevărată este afirmația potrivit căreia această nevoie consună perfect cu imperativele timpului? Pronunțându-vă *pro* sau *contra*, oferiți argumentele necesare/de rigoare.
- Cum se explică faptul că până în prezent noțiunea de expertiză psihologică judiciară nu se regăsește nici în legislația procesuală penală, nici în cea procesuală civilă și nici în cea specială?
- Oferiți un punct de vedere care ar explica de ce până în prezent nu există o singură definiție a expertizei psihologice judiciare.
- Realizați o trecere în revistă a pozițiilor vis-à-vis de care s-a stabilit un acord cât de cât încuviințat cu referire la entitatea expertizei psihologice judiciare. Cu care din aceste poziții sunteți de acord în cea mai mare măsură?
- Demonstrați că pozițiile vis-à-vis de care s-a stabilit un acord cât de cât încuviințat cu referire la definirea liderului nu se exclud mutual, ele fiind, în fond, Interdependente.
- Cât de adevărată este afirmația potrivit căreia marea diversitate a definițiilor cu privire la expertiza psihologică judiciară poate fi redusă, în fond, la o formulă interpretativă unificatoare? Dacă ea este adevărată, atunci cum se prezintă această formulă?

Referințe bibliografice și note:

1. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 34-35; Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 200-201; Cebotari, D. Esența și posibilitățile expertizei psihologice judiciare. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/expertiza-judiciara-psihologica-pdf-free.html> sau/și Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf

2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 248-251, 05 noiembrie 2013, p.1. Disponibil:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123540&lang=ro
3. Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), p. 35.
4. Cebotari, D. Esența și posibilitățile expertizei psihologice judiciare. Disponibil:
<https://pdfcoffee.com/expertiza-judiciara-psihologica-pdf-free.html>.
5. Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil:
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf
6. Ewing, C. P. Psychologists and psychiatrists in capital sentencing proceedings: Experts or executioners? In: Social Action and the Law, 1982, no.8, pp. 67-70.
7. Blau, Theodore H. The Psychologist as Expert Witness. New York: John Wiley & Sons, 1984., pp. 19–25.
8. Mitrofan, N. Expertiza psihologică - o necesitate în sistemul activității judiciare. În: M.Zlate (coord.). Psihologia vieții cotidiene. Iași. Editura Polirom, 1997, p. 36.
9. Stefan, Iu.- L. Expertiza psihologică în instanță. Disponibil :
<https://dokumen.tips/documents/expertiza-psihologica-in-instanta.html?page=1>
10. Ghiugan. I. Expertiza psihologica judiciara. Disponibil :
<https://www.anuntul.ro/lapsiholog/detaliu-produs/180931/1017471>
11. Stanciu, N. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil :
<http://www.nicoletastancu.ro/index.php/servicii/expertiza-psihologica-judiciara>
12. Сафуанов, Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза: учебник для вузов. 2-е изд. перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2017, с. 37.
13. Nicoară, R.- D., Sterian, M. Expertiza psihologică a copilului abuzat – studiu de caz/ Judicial psychological expertise of an abused child-case repor. Disponibil:
<https://www.medichub.ro/reviste/psihiatru-ro/expertiza-psihologica-a-copilului-abuzat-studiu-de-caz-id-3107-cmsid-66>
14. Holban, C., Holban, Iu. Totul despre expertiza psihologică judiciară. Disponibil:
<https://www.holbansiholban.ro/expertiza-psihologica/ce-este-expertiza-psihologica-judiciara-si-cand-apelam-la-un-specialist-2/>
15. Expertiza psihiatrică judiciară, vom reaminti, reprezintă o activitate complexă prin care o comisie de experți (de regulă un medic legist și doi psihiatri) stabilește starea de sănătate mintală a unei persoane cu o implicație judiciară penală sau civilă. În rezultatul unei astfel de expertize organele judiciare iau o decizie referitor la cele mai caracteristice elemente medicale în legătură cu personalitatea celui examinat și dacă persoana a acționat cu intenție, a acceptat în mod conștient producerea rezultatului, a prevăzut caracterul periculos și urmările faptei comise. Scopul expertizei este de a constata starea psihică și fizică a bănuیتului, învinuitului sau/și inculpatului pentru toate cazurile în care există îndoieli cu privire la starea lor de responsabilitate.
Expertiza psihiatrică judiciară, după cum menționează specialiștii – ne referim, în particular, la P. Ostrovari, V. Baltaga, N. Mitrofan, V. Zdrenghea și T. Butoi -, include următoarele obiective: (i) elaborarea unui punct de vedere consolidat cu referire la existența sau inexistența unei sau mai multor anomalii de expresie mintală (de regulă, expertiza psihiatrico-legală este solicitată fie în cazul în care există îndoieli asupra stării psihice a subiectului, fie în cazul infracțiunilor bizare - cu mobil aberant sau în prezența unor vătămări corporale grave comise în mod feroce -, când existența motivațiilor cu caracter patologic poate fi explicată prin prisma tulburărilor mintale); (ii) stabilirea gradului de corespondență dintre anomalia mintală și fapta imputabilă (expertiza stabilește măsura în care fapta incriminată reprezintă expresia unei îmbolnăviri psihice); (iii) identificarea factorilor care au favorizat realizarea actului infracțional și (iiii) stabilirea relației

existente între gradul de discernământ al bănuितului, învinuitului sau și inculpatului și natura faptelor infracționale comise.

Pentru confirmare și alte detalii, vezi Ostrovari, P., Baltaga, V. Specificul expertizei medico-legale psihiatrice. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/19-22_17.pdf; Șomicu M. Expertiza constatării iresponsabilității. Universitatea de Studii Europene din Moldova. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/30_35_Expertiza%20constatarii%20iresponsabilitatii..pdf; Uță, L., Jora, C. Expertiza medico-legală în procesul penal. București: Lumina Lex, 2003; Panaitescu, V. Metode de investigație în practica medico-legală. București: Editura Litera, 2007; Scripcaru, Gh., Ciornea, T., Ivanovici, N. Medicină și drept. Iași: Editura Junimea, 2000; Mitrofan, N., Zdrenghea, V., Butoi, T. Psihologie judiciară. București: Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, 2002; Gheorghiu, V. Medicină legală – note de curs. București: Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila”, 2005 sau și Zamfirescu, V. Etică și etiologie. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 2004.

16. În esență, spun specialiștii – Iu.- L. Ștefan, spre exemplu -, diferențele conceptuale și practice între expertiza psihologică judiciară și ancheta psihosocială se impun în următoarele opt variante :

- (a) ancheta psihosocială este realizată de către instituțiile centrate pe rezolvarea problemelor din domeniul asistenței sociale și cel al protecției copilului, **pe când** expertiza psihologică judiciară este o activitate nereglementată realizată de către experți psihologi ;
- (b) ancheta psihosocială este o activitate cu caracter administrativ, care se finalizează prin emiterea unui act de autoritate de către instituțiile centrate pe rezolvarea problemelor din domeniul asistenței sociale și cel al protecției copilului, **pe când** expertiza psihologică judiciară este o activitate cu caracter profesional, care se finalizează prin emiterea unui raport de expertiză psihologică, elaborat și semnat de către expertul psiholog;
- (c) ancheta psihosocială este o activitate cu caracter interdisciplinar care nu răspunde unor întrebări punctuale ale organului de urmărire penală sau/și ale instanței de judecată, având o structura prestabilită și reglementată, realizată de către mai multe categorii profesionale, care își desfășoară activitatea în cadrul instituțiilor nominalizate, sub coordonarea conducerii instituției și a responsabililor de caz, **pe când** expertiza psihologică judiciară este o activitate profesională individuală și independentă care răspunde unor întrebări punctuale înaintate de către organul de urmărire penală, instanța de judecată sau de către părțile implicate în litigiu;
- (d) ancheta psihosocială este o activitate administrativă cu rol de anchetă, **pe când** expertiza psihologică judiciară este o activitate care are ca scop cercetarea problemelor specifice cu conținut psihologic, identificate/aprobate de către instanța de judecată și esențiale pentru soluționarea cauzei;
- (e) raportul de anchetă psihosocială poate fi atacat în cadrul procedurilor contenciosului administrativ, fiind un act administrativ, **pe când** raportul de expertiză psihologică judiciară reprezintă o opinie de specialitate exprimată, la cerere, de către un expert psiholog și care nu are caracter de act administrativ;
- (f) raportul de anchetă psihosocială este asumat din punct de vedere juridic, prin semnătură și ștampilă, de către conducerea instituțiilor centrate pe rezolvarea problemelor din domeniul asistenței sociale și cel al protecției copilului, **pe când** raportul de expertiză psihologică este asumat din punct de vedere juridic de către expertul psiholog prin semnătura și parafa profesională;
- (g) decizia și responsabilitatea juridică și administrativă pentru emiterea actului administrativ (a raportului de anchetă psihosocială) aparține conducerii instituțiilor

centrate pe rezolvarea problemelor din domeniul asistenței sociale și cel al protecției copilului, **pe când** în cazul raportului de expertiză psihologică decizia și responsabilitatea juridică și profesională îi aparține numai expertului psiholog; **(h)** raportul privind ancheta psihosocială poate conține concluzii și recomandări administrative cu caracter juridic/judiciar (ex. “Având în vedere particularitățile de relaționare, situația familială și locativă actuală a celor doi părinți și vârsta minorului, considerăm că este benefică pentru copil menținerea în familia mamei, astfel încât recomandăm încredințarea minorului către mamă”), **pe când** raportul de expertiză psihologică nu se pronunță decât cu privire la aspectele psihologice și nu răspunde decât întrebărilor punctuale înaintate de către organul de urmărire penală, instanța de judecată sau părțile implicate în litigiu, fără a face recomandări cu caracter juridic/judiciar.

Pentru confirmare și alte detalii, vezi [Stefan, Iulian – Laurențiu. Expertiza psihologica in Romania. Diferențe conceptuale și practice între expertiza psihologică și ancheta psihosociala](https://psiholog-sector3.ro/expert-psiholog/31-primul-articol-expert). Disponibil : <https://psiholog-sector3.ro/expert-psiholog/31-primul-articol-expert>.

Capitolul 2

Scopul, obiectivele și competențele expertizei psihologice judiciare

Scopul expertizei psihologice judiciare, dacă e să ținem cont de entitatea acesteia, ține, în mod evident, de studiul aprofundat a ceea ce exprimă profilul psihic al abaterilor comportamentale de la normele de drept. Afirmățiile de mai jos - pe care le-am selectat *at random* din literatura de specialitate - aduc, în viziunea noastră, dovada necesară:

- S. Rusnac: „Scopul expertizei psihologice judiciare constă în aprecierea prin aplicarea cunoștințelor teoretice și abilităților practice a stării de responsabilitate a persoanei cercetate, sau, în altă formulare, a capacității de a conștientiza adecvat situația și propriile comportamente, de a prevedea consecințele acțiunilor sale și de a le dirija în momentul comiterii infracțiunii sau a unei activități care a constituit subiectul litigiului civil, în cadrul urmăririi penale sau a ședinței de judecată, fapt care oferă expertizei psihologice judiciare caracterul de metodă juridică folosită pentru stabilirea adevărului în procesul penal sau civil” [1];
- R. Russu: ”Expertiza judiciară este o activitate științifico-practică și constă în efectuarea de către expert în scopul aflării adevărului, a unor cercetări privind obiectele materiale, organismul uman, fenomenele și procesele ce ar putea conține informații importante despre circumstanțele cauzelor examinate de organele de urmărire penală și de instanța judecătorească” [2];
- R.-D. Nicoară & M. Sterian: „Expertiza psihologică judiciară este un proces de

evaluare care include mai mulți factori, având ca scop crearea unui tablou general despre persoana expertizată și familia sa, incluzând aspecte cu privire la: abilități, anxietăți, potențialul intelectual, punctele slabe, problemele cu care se confruntă, stilul de comunicare și de relaționare, conflictele interioare, factorii legați de subconștient și conștient care influențează comportamentul și personalitatea, gândirea și sentimentele” [3].

Constituind expresia unei construcții ideatice care reflectă, de o manieră fidelă, chintesența noțiunii de expertiză psihologică judiciară, scopul avut în vedere, conform specialiștilor din domeniu, atrage după sine realizarea a cel puțin trei obiective de bază [4] și, totodată, antrenarea unei multitudini de competențe [5].

Cele trei obiective arată astfel:

- evaluarea stărilor psihice (ale subiectului investigat) care au putut influența conștiința și comportamentul în condițiile comiterii actului infracțional;
- stabilirea gravității tulburărilor mintale non-psihotice (anxietate, fobie, stres, depresie, afect etc.), a influenței factorilor interni (individuali, psihici) și externi (de mediu sau socio-relaționali) asupra subiectului expertizat în momentul important pentru urmărirea penală și judecarea cauzei;
- diagnosticarea influenței tulburărilor mintale non-psihotice (anxietate, fobie, stres, depresie, afect etc) asupra comportamentului bănuitului, învinuitului, inculpatului, victimei, martorului, reclamantului, pârâtului, comportament manifestat fie în momentul infracțiunii, fie în procesul urmăririi penale sau în cel al judecării cauzei.

Cât privește numărul anunțat de competențe, acesta se prezintă, de cele mai multe ori, în felul următor:

- stabilirea particularităților psihologice individuale ale persoanelor participante la procesul penal și cel civil care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul lor într-o situație extremală/tensionată sau psihotraumatizantă;
- stabilirea nivelului de dezvoltare intelectuală a persoanelor implicate în drama judiciară;
- identificarea tulburărilor cu caracter non-psihotic (anxietate, fobie, stres, depresie, sugestibilitate înaltă, impulsivitate, afect etc.) care ar fi putut influența considerabil comportamentele persoanelor implicate în comiterea actelor ilegale ;
- diagnosticul stărilor de tensiune psihică non-patologică (anxietate, fobie, stres, afect etc.), care au cauzat comiterea actelor cu caracter infracțional ;

- evaluarea sferei motivaționale a persoanelor implicate în săvârșirea faptelor cu caracter infracțional;
- stabilirea rolului pe care l-au avut factorii contextului social în comiterea abaterilor de la norma legală, prin analizarea minuțioasă a mediilor familial, școlar și profesional și a relațiilor cu alți membri ai societății;
- evaluarea capacității subiectului de a conștientiza importanța acțiunilor proprii și de a le controla (în special, în cazul minorilor inculpați și al persoanelor cu semne de retard mental);
- stabilirea modului în care victimele sau/și martorii percep esența și natura celor întâmplate, precum și a intenției acestora de a opera cu declarații sincere/non-mincinoase;
- evaluarea capacității parentale în cazul exercitării autorității părintești;
- expertiza psihologică clinică a persoanelor aflate în stare privativă de libertate, (psihopatologie penitenciară, analiza psihologică a capacităților psihice, a atitudinilor și valorilor de care dau dovadă persoanele încarcerate);
- evaluarea riscului de violență și recidivă;
- elaborarea unor propuneri pertinente cu referire la reinsertia socială a foștilor condamnați.

De bună seamă, prin scopul și obiectivele pe care și le propune, dar și prin competențele pe care este chemată să le demonstreze, expertiza psihologică judiciară face dovada faptului că joacă un **rol esențial** în stabilirea adevărului atât în cauzele de extracție penală, cât și în cele de extracție civilă. Pe dimensiunea acestui extrem de important subiect, părerea specialiștilor denotă o unanimitate exemplară:

- „expertiza psihologică judiciară contribuie la diminuarea posibilității unei erori judiciare în calificarea acțiunilor cu caracter delincvent, a comportamentului impus de situațiile afectiv-tensionante sau manifestat fără conștientizarea deplină a motivului. Cercetarea calităților individual-psihologice care se împletesc în componența infracțiunii - determinate de vârstă, sex, influențele sociale, particularitățile proceselor psihice, etc. - fără o implicare a expertului-psiholog nu pot oferi materialul, necesar unei cercetări productive” [6];
- „rezultatele expertizei psihologice judiciare pot crea premise favorabile pentru formarea convingerii intime a judecătorului, care prin sentință urmărește atât pedepsirea legală și întemeierea a infractorului, cât și determinarea caracterului educativ al măsurilor de pedeapsă, iar în judecarea pricinilor civile - darea unei hotărâri legale și întemeiate” [7];
- „expertiza psihologică judiciară poate contribui la diminuarea riscului unei erori judiciare în calificarea și interpretarea acțiunilor infracționale și motivațiilor autorilor, pentru aprecierea reală a comportamentului impus de o situație emoțională dificilă, în raport cu personalitatea autorilor, de

neconștientizarea motivului și caracterului faptelor săvârșite. De asemenea, expertiza psihologică judiciară poate servi demersului terapeutic, în restructurarea și remodelarea identității infractorilor [8];

- „expertiza psihologică judiciară poate constitui un instrument important de investigație util organelor de urmărire penală, dar și instanțelor de judecată, pentru cercetarea problemelor specifice cu conținut psihologic, esențiale pentru soluționarea cauzelor penale sau civile, capabilă să ofere concluzii obiective, esențiale pentru analiza dosarului cauzei [9];
- „efectuarea expertizei psihologice este o verigă care asigură stabilirea circumstanțelor de importanță juridică cu conținut obiectiv, în baza cărora poate fi realizată o calificare corectă a evenimentului juridic, deci și respectarea dreptului subiectului. Tipul vizat de expertiză este o necesitate în sistemele judiciare moderne, care poate ajusta și consilia sub aspect analitic ceea ce în literatura juridică de astăzi numim convingerea intimă a judecătorului sau de conștiință a magistratului” [10].

Rezumând, ne vedem îndreptățiți și, totodată, motivați să specificăm că expertiza psihologică judiciară redă un factor de importanță majoră pe dimensiunea identificării profilului psihic al abaterilor comportamentale de la normele de drept. Mulțumită ei, devine posibilă (i) evaluarea stărilor psihice care au putut influența conștiința și comportamentul în condițiile comiterii actului infracțional, (ii) stabilirea gravității tulburărilor mintale non-psihotice (anxietate, fobie, stres, depresie, afect etc.), a influenței factorilor interni (individuali, psihici) și externi (de mediu sau socio-relaționali) asupra subiectului expertizat în momentul important pentru urmărirea penală și judecarea cauzei și (iii) diagnosticarea influenței tulburărilor mintale non-psihotice (anxietate, fobie, stres, depresie, afect etc) asupra comportamentului bănuțului, învinuțului, inculpatului, victimei, martorului, reclamantului, pârățului, comportament manifestat fie în momentul infracțiunii, fie în procesul urmăririi penale sau în cel al judecării cauzei. Prin scopul și obiectivele pe care și le propune, dar și prin competențele pe care este chemată să le demonstreze, expertiza psihologică judiciară face dovada faptului că joacă un rol esențial în stabilirea adevărului atât în cauzele de extracție penală, cât și în cele de extracție civilă.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție:

- Având în vedere că scopul expertizei psihologice judiciare apare, de regulă, în variante interpretative care diferă de la un autor la altul, arătați care din aceste variante vă place în cea mai mare măsură.

- Ați putea elabora o proprie definiție a scopului expertizei psihologice judiciare ?
- De ce este important să se opereze cu noțiunea de scop al expertizei psihologice judiciare ?
- De ce este important să se vorbească nu doar despre scopul expertizei psihologice judiciare, ci și despre obiectivele acesteia?
- Demonstrați că scopul și obiectivele expertizei psihologice judiciare se întrepătrund, formând un tot întreg.
- În ce măsură competențele expertizei psihologice judiciare consună cu scopul și obiectivele acesteia? Aduceți exemplele care ar demonstra sau, invers, ar pune la îndoială existența unei asemenea legături.
- Comentați afirmația: „Prin scopul și obiectivele pe care și le propune, dar și prin competențele pe care este chemată să le demonstreze, expertiza psihologică judiciară face dovada faptului că joacă un rol esențial în stabilirea adevărului atât în cauzele de extracție penală, cât și în cele de extracție civilă”.

Referințe bibliografice și note:

1. Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), p. 39;
2. Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf
3. Nicoară, R.- D., Sterian, M. Expertiza psihologică a copilului abuzat-studiu de caz/ Judicial psychological expertise of an abused child – case repor. Disponibil: <https://www.medichub.ro/reviste/psihiatru-ro/expertiza-psihologica-a-copilului-abuzat-studiu-de-caz-id-3107-cmsid-66>
4. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), p. 37 sau/și Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), p. 203;
5. Vezi, în acest sens, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), p. 37; Notiuni generale despre expertiza psihologic-judiciară în procedura penală și civilă: obiecte și obiective, importanță. Disponibil : https://administrare.info/domenii/drept/13078-notiuni-generale-despre-expertiza-psihologic-judiciar%C4%83-%C3%AEn-procedura-penal%C4%83-%C5%9Fi-civil%C4%83-obiecte-%C5%9Fi-obiective,-importan%C5%A3%C4%83;_: Stefan, Iu.-L. Expertiza psihologica. Disponibil: <https://jenichiriac.ro/expertiza-psihologica/>; Holban, C., Holban, Iu. Totul despre expertiza psihologică judiciară. Disponibil : <https://www.holbansiholban.ro/expertiza-psihologica/ce-este-expertiza-psihologica-judiciara-si-cand-apelam-la-un-specialist-2/>

6. Notiuni generale despre expertiza psihologic-judiciară în procedura penală și civilă: obiecte și obiective, importanță. Disponibil : <https://administrare.info/domenii/drept/13078-notiuni-generale-despre-expertiza-psihologic-judiciar%C4%83-%C3%AEn-procedura-penal%C4%83-%C5%9Fi-civil%C4%83-obiecte-%C5%9Fi-obiective,-importan%C5%A3%C4%83>
7. *Ibidem.*
8. Stefan, Iu.-L. Expertiza psihologica. Disponibil: <https://jenichiriac.ro/expertiza-psihologica/>
9. *Ibidem.*
10. Nicoară, R.-D., Mihaela Sterian, M. Expertiza psihologică a copilului abuzat – studiu de caz/ Judicial psychological expertise of an abused child – case repor. Disponibil: <https://www.medichub.ro/reviste/psihiatru-ro/expertiza-psihologica-a-copilului-abuzat-studiu-de-caz-id-3107-cmsid-66>

Capitolul 3

Obiectul, ordonatorii și domeniile de aplicabilitate ale expertizei psihologice judiciare

De regulă, în literatura de specialitate [1], se arată că obiectul oricărei expertize psihologice judiciare redă tipul de construcție ideatică care se referă la circumstanțele și conduitele cu pondere pentru urmărirea penală și judecarea cauzelor penale, civile sau contravenționale, a acelor circumstanțe și conduite care pot fi reconstituite în baza utilizării cunoștințelor și metodelor specifice. Dacă e să ținem cont și de felul în care obiectul expertizei judiciare este oglindit în unele acte legislative – ne referim, în particular, la legea „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” (aprobată pe 14.04.2016) [2] -, atunci circumstanțele și conduitele avute în vedere pot să se impună cu mai multă claritate, ele însemnând, de această dată, lucruri, urme, documente (scrisori, note, jurnale intime, desene etc.), fapte, fenomene, diverși parametri care indică la nivelul de sănătate psihică a individului.

Este evident, așadar, că obiectul expertizei psihologice judiciare nu îl constituie particularitățile psihicului uman, în general, ci doar acele particularități ale psihicului uman care prezintă importanță din punct de vedere juridic pe dimensiunea judecării cauzelor penale, civile sau contravenționale.

În optica mai multor autori [3], obiectul expertizei psihologice judiciare se află în raport direct cu obiectul științei psihologice, înglobând procesele psihice, proprietățile mintale, modificările temporare neapatoice de conștiință, precum și factorii care au influențat sistemul

psihic al persoanei care a comis ilegalitatea sau care au contribuit la apariția unor manifestări psihice inadecvate în momentele legate judecarea cauzelor penale, civile sau/și contravenționale.

Cum expresia „manifestări psihice inadecvate” ocupă un loc special în descifrarea noțiunii de obiect al expertizei psihologice judiciare, autorii pe care i-am luat în seamă n-au ezitat nicio dată să facă o trecere în revistă a acestor manifestări. Cu neînsemnate deosebiri, s-a ajuns, de fiecare dată, la următoarea prezentare generală:

- comportament care se caracterizează prin prezența unor reacții necorespunzătoare la influențele mediului și care este marcat de un puternic dezechilibru emoțional (agresivitate, violență, orientare impulsivă a conduitei, motricitate dezordonată, îngustare a cogniției (percepției, atenției), deteriorare a gândirii logice);
- simptomatologia unei insuficiențe intelectuale, exprimată prin existența unei discrepanțe neîndoielnice dintre motive, orientări și mijloace de realizare și scopurilor;
- hipertrofia trebuințelor primare ;
- primitivismul în acțiuni și gândire, limbaj sărac și inexpresiv, indiferență, conduite demonstrative, lipsă de sinceritate, sfidare a celor mai elementare norme;
- incoerența în conținutul mesajelor, sugestibilitate și dependența față de opiniile altora;
- comportamente care denotă orientări sexuale perverse;
- conduite de sfidare a celor din jur;
- profil somatic mai puțin obișnuit: asimetria craniului sau a unor părți ale corpului, infantilism, dereglările la nivelul reacțiilor mnezic sau/și motorii etc.

Obiectul expertizei psihologice judiciare **este stabilit** fie de ofițerul de urmărire penală, fie de procuror, fie de instanța de judecată, fie de părțile angrenate în drama judiciară și, în funcție de caz, **este reflectat documentar în ordonanța sau încheierea de dispunere a acesteia**. Astfel, vom reține că **actul de dispunere**, în calitate de noțiune-cheie a oricărei expertize judiciare, inclusiv a expertizei psihologice judiciare [4], apare în varianta de **ordonanță a organului de urmărire penală** sau în varianta de **încheiere a instanței de judecată**, documente prin care se acceptă efectuarea expertizei psihologice judiciare sau, după caz, cererea de efectuare a expertizei psihologice judiciare depusă de către părți din inițiativă proprie și pe cont propriu în condițiile codurilor de procedură civilă, penală și contravențional. În plus, va trebui să reținem că anume la această etapă în „scenă ” își fac apariția **ordonatorii expertizei psihologice judiciare**, acele persoane juridice sau fizice [organul de urmărire penală,

instanța de judecată sau un alt participant al unui proces derulat conform legislației de procedură civilă, penală sau contravențională] care, conform legislației în vigoare [5], *au* dreptul de a dispune sau de a solicita în mod independent efectuarea unui asemenea tip de expertiză. De acum înainte, după cum spun specialiștii [6], obiectul expertizei psihologice judiciare devine, *de facto*, un **echivalent** al surselor de căpătare a probelor în procesul penal sau a dovezilor în procesul civil.

Acestea fiind spuse, să vedem în continuare cum se prezintă **domeniile de aplicabilitate** ale expertizei psihologice judiciare, adică acele sectoare în granițele cărora pot fi efectuate cercetări psihologice specializate în scopul formulării unor răspunsuri pertinente la întrebările ordonatorilor.

Cum tipul vizat de expertiză - după cum am arătat deja, referindu-ne la caracteristicile definitorii și obiectul de cercetare ale acesteia – reprezintă o evaluare psihologică cu caracter investigativ complex a diferitelor categorii de persoane angrenate în demersul judiciar [o evaluare solicitată de către organul judiciar (instanța de judecată, organul de urmărire penală, organele de poliție, alte instituții specializate), sau de către părți (cabinetul/biroul de avocatură sau persoane fizice)], este de la sine înțeles că într-un asemenea caz vor exista multiple domenii de aplicabilitate.

Care sunt aceste domenii?

De regulă, în literatura de specialitate [7], răspunsul la această întrebare poartă un evident caracter plurivalent, esența lui rezumându-se la scoaterea în profil a cel puțin patru variante posibile.

În primul rând, este reliefat **domeniul dreptului civil** (relații de familie, divorț, încredințarea minorului, instituirea unor măsuri de protecție a minorului, protecția vârstnicilor, protecția persoanelor cu dizabilități etc.)

✓ În ceea ce privește dreptul familiei, cele mai întâlnite solicitări privind realizarea unei expertize psihologice vizează:

- stadiul dezvoltării psiho-emoționale a minorului la momentul evaluării și nevoile specifice ale acestuia pentru o dezvoltare adecvată ;
- efectele divorțului asupra minorului;
- relațiile de atașament ale minorului cu fiecare dintre părinți și/sau față de persoanele adulte implicate în creșterea și educarea lor;

- abilitățile parentale ale persoanelor adulte implicate în creșterea și dezvoltarea minorilor;
 - identificarea existenței unui comportament de alienare parentală în dinamica familială prezenta;
 - evaluarea psihologică a părinților/persoanelor adulte care se implică în creșterea și educarea minorului.
- ✓ În ceea ce ține de daunele morale sau/și materiale ca părți ale procesului civil, răspunsurile/rezolvările solicitate prin aplicarea expertizei psihologice judiciare pot fi:
- dacă și în ce mod a fost afectată starea emoțională a persoanei vătămate în urma accidentului rutier;
 - care este nivelul de relaționare interpersonală (în cuplu, familie, grup) a persoanei vătămate;
 - dacă pot fi identificate anumite stări psihofiziologice în comportamentul persoanei vătămate care să aibă legătură de cauzalitate cu un eveniment rutier (anxietate, impulsivitate, fobie, stres, lipsa încrederii în sine, etc.) ;
 - dacă și în ce măsură persoana vătămată prezintă tulburări funcționale (de somn, de alimentație, etc);
 - care este stadiul actual de dezvoltare psihică și intelectuală a persoanei vătămate și dacă accidental a putut afecta aceste segmente și în ce măsură;
 - identificarea factorilor care pot contribui la îmbunătățirea stării emoționale a persoanei vătămate, precum și elaborarea recomandărilor asociate rezultatelor finale ale procedurii de expertiză;
 - stabilirea măsurii în care un accident de circulație soldat cu decesul soțului/soției, ar fi putut provoca consecințele sindromului de stres post-traumatic la beneficiarul procedurii de expertiză;
 - stabilirea măsura în care sindromul de stres post-traumatic poate provoca disfuncționalități psiho-comportamentale susceptibile să afecteze sfera relațiilor la nivel interpersonal.

Mai apoi, este evidențiat **domeniul dreptului penal** (infrațiunile prevăzute de legea penală, probatoriul, martorii, executarea pedepselor, măsurile asiguratorii, victime, bănuți, învinuți, inculpați etc.)

- ✓ În cazurile de abuz sexual asupra minorilor, spre exemplu, organizarea și desfășurarea expertizei psihologice judiciare se axează pe următoarele aspecte:

(i) în ceea ce-l privește pe minorul suspectat de comiterea infracțiunii:

- identificarea factorilor care au stat la baza comiterii infracțiunii;
- să se stabilească dacă minorul inculpat conștientizează și regretă fapta;

- să se stabilească dacă minorul inculpat face diferența între adevăr și minciună;
- să se stabilească dacă minorul prezintă afecțiuni de ordin psihic și dacă acestea sunt în legătură de cauzalitate cu infracțiunea săvârșită;
- elaborarea propunerilor privind reinserția socială a minorului inculpat.

(ii) în ceea ce-l privește pe minoul - victimă al abuzului sexual:

- să se precizeze dacă minorul-victimă prezintă simptome specifice sindromului de stres post-traumatic ;
- să se identifice factorii psiho-traumatizanți cu impact major asupra stării psihologice a minorului – victimă și să se stabilească dacă acești factori îi pot provoca disfuncționalități psiho-comportamentale pe dimensiunea vieții personale sau/și sociale;
- să se stabilească nevoile de consiliere și reabilitare ale minorului-victimă, avându-se în vedere contextul abuziv prin care a trecut.

În al treilea rând, este menționat **domeniul dreptului muncii** (climatul organizațional, restructurarea organizațională, diagnoza organizațională, angajarea în muncă, menținerea în muncă, concedierea, conflictul de muncă, disponibilizarea de personal, etc.)

Și, în sfârșit, în al patrulea rând este remarcat **domeniul dreptului comercial** (politici de marketing, psihologia consumatorului, negocierea contractelor, prejudicierea relațiilor comerciale, neexecutarea contractelor, etc.).

Întrebări, exerciții și teme de reflecție:

- Comentați afirmația: „Obiectul expertizei psihologice judiciare nu îl constituie particularitățile psihicului uman, în general, ci doar acele particularități ale psihicului uman care prezintă importanță din punct de vedere juridic pe dimensiunea judecării cauzelor penale, civile sau contravenționale”. Poziționându-vă, aduceți argumentele necesare/de rigoare.
- Cum explicați faptul că obiectul expertizei psihologice judiciare se află, potrivit specialiștilor, în raport direct cu obiectul științei psihologice?
- De ce se consideră că manifestările psihice inadecvate ocupă un loc special în descifrarea noțiunii de obiect al expertizei psihologice judiciare ? Cum puteți demonstra acest lucru?
- Definiți noțiunea de ordonator al expertizei psihologice judiciare.
- Cine sunt ordonatorii expertizei psihologice judiciare și cum anume aceștia intervin în procesul de inițiere a expertizei psihologice judiciare?

- Faceți o succintă prezentare a domeniilor de aplicabilitate a expertizei psihologice judiciare. Care din aceste domenii pot fi considerate de „vârf”?
- Elaborați un tabel în care s-ar regăsi cele mai importante domenii de aplicabilitate a expertizei psihologice judiciare.

Referințe bibliografice și note:

1. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 35-36; Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 201-202 sau/și [Nicoară, R.- D.](#), [Sterian, M.](#) Expertiza psihologică a copilului abuzat – studiu de caz/ Judicial psychological expertise of an abused child – case repor. Disponibil: <https://www.medichub.ro/reviste/psihiatru-ro/expertiza-psihologica-a-copilului-abuzat-studiu-de-caz-id-3107-cmsid-66.>; Сахнова, Т.В. Зачем суду психолог? (О психологической экспертизе в гражданском процессе). М.: Знание, 1990; Коченов, М. М. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы: Автореф. дисс. ... докт. психол. наук. М., 1991; Сафуанов, Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. М., 1998 sau/și Коченов, М.М. Судебно-психологическая экспертиза. Избранные труды. М.: Генезис, 2010.
2. Legea Nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. In: Monitorul Oficial, 2016, nr. 157-162 [10.06.2016], art. 12.
3. Vezi, de exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 36-37; Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 202-203; Енгальчев, В.Ф., Кравцова, Г.К., Холопова, Е.Н. Судебная психологическая экспертиза по выявлению признаков достоверности / недостоверности информации, сообщаемой участниками уголовного судопроизводства (по видеозаписям следственных действий и оперативно-разыскных мероприятий): монография. М.: Юрлитинформ, 2016; Еникеев, М.И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии Учебник для вузов. М.: Норма, 2005 sau/și Нагаев, В.В. Основы судебно-психологической экспертизы Учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2000
4. Legea Nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. In: Monitorul Oficial, 2016, nr. 157-162 [10.06.2016], art. 2.
5. *Idem.*
6. Vezi, de pildă, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), p. 36 sau/și Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), p. 203.
7. Vezi, în acest sens, Holban, C., Holban, Iu. Totul despre expertiza psihologică judiciară. Disponibil : <https://www.holbansiholban.ro/expertiza-psihologica/ce-este-expertiza-psihologica-judiciara-si-cand-apelam-la-un-specialist-2/>; Ungureanu, Elena. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil: <https://elenaungureanu.ro/servicii/expertiza-psihologica-judiciara/>; Ghiugan, I. Expertiza psihologica judiciara. Disponibil : <https://www.anuntul.ro/lapsiholog/detaliiu-produs/180931/1017471>; Enache, Pompilia. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil: <https://artamintii.ro/expertiza-psihologica> sau/și Iordache, N. Expertiza psihologică judiciară și extrajudiciară. Disponibil :

Capitolul 4

Psihologul – expert judiciar: caracteristici profesionale definatorii

La începutul prezentei lucrări – ne referim la primul aliniat din cadrul Capitolului 1 - , am arătat că, propunându-și să ofere un punct de vedere coerent cu referire la noțiunea de expertiză psihologică judiciară, numeroși specialiști din domeniu se văd obligați să constate că o asemenea noțiune nu se regăsește nici în legislația procesuală penală, nici în cea procesuală civilă și nici în cea specială, ceea ce înseamnă că ea trebuie văzută ca o *parte componentă* a unei noțiuni mai largi care, purtând denumirea de *expertiză judiciară*, se regăsește în actele legislative existente și care, având „acoperirea” legislativă” necesară, cunoaște mai multe accepțiuni (cum ar fi cea de *cercetare specială* sau/și cea de *acțiune procesuală*).

În mod evident, lucrurile se repetă și de această dată, adică și în cazul legat de identificarea caracteristicilor profesionale definatorii ale psihologului – expert judiciar. Or, ca și mai înainte, putem afirma că, propunându-și să ofere un punct de vedere coerent cu referire la noțiunea de psiholog – expert judiciar, numeroși specialiștilor din domeniu [1] se văd obligați să constate că o asemenea noțiune nu se regăsește nici în legislația procesuală penală, nici în cea procesuală civilă și nici în cea specială, ceea ce înseamnă că ea trebuie văzută ca o *varietate* a unei noțiuni mai largi care, purtând denumirea de *expert judiciar*, se regăsește în actele legislative existente și care, având „acoperirea” legislativă” necesară, cunoaște mai multe accepțiuni (cum ar fi cea de *biolog-expert judiciar*, *economist-expert judiciar*, *finanțist-expert judiciar*, *merceolog-expert judiciar* sau/și cea de *psihiatru-expert judiciar*).

Cu luarea în considerare a acestui fapt, devine clar că orice tentativă de a oferi un punct de vedere cât de cât consistent cu referire la caracteristicile definatorii ale psihologului-expert judiciar va ajunge la bun sfârșit dacă se va ține cont de modul în care este prezentată – în actele legislative existente [2] – noțiunea de expert judiciar.

Ce se poate spune, așadar, despre psihologul-expert judiciar? Care sunt particularitățile, responsabilitățile și drepturile lui?

În acord cu Legea nr. 68/2016 [3] și cu cele trei Coduri – ne referim la Codul de Procedură Penală (CPP) [4], la Codul de Procedură Civilă (CPC) [5] și la Codul Contravențional (CC) [6] -, psihologul-expert judiciar poate fi definit în calitate de persoană care, având calificarea profesională necesară, este abilitată să efectueze expertize și să formuleze concluzii, în specialitatea în care este autorizat, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, fenomene sau/și procese care pot fi abordate din perspectiva psihicului uman și care, totodată, este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari.

În spiritul cadrului legal existent [7], în condițiile Republicii Moldova, poate obține **calitatea de psiholog- expert judiciar** persoana care întrunește următoarele condiții:

- este cetățean al Republicii Moldova;
- cunoaște limba română;
- nu este supusă unei măsuri de ocrotire judiciare sub forma tutelei;
- are diplomă de studii superioare de licență sau echivalentul acesteia în specialitatea pentru care solicită calificarea de expert judiciar;
- este aptă din punct de vedere medical pentru exercitarea atribuțiilor de expert judiciar în specializarea pentru care solicită calificarea de expert judiciar;
- nu are antecedente penale;
- are reputație ireproșabilă [8];
- a efectuat un stagiu profesional în specialitatea de expertiză pentru care solicită calificarea de expert judiciar și a susținut examenul de calificare [9].

Actul care confirmă statutul de psiholog - expert judiciar este **licența**. Potrivit legislației în vigoare [10], respectiva licență se eliberează în temeiul hotărârii Comisiei de calificare și evaluare privind rezultatele examenului de calificare, prin ordinul ministrului justiției. Licența se eliberează la cererea scrisă a solicitantului, adresată Ministerului Justiției, în termen de 10 zile de la data depunerii cererii și este valabilă pe întreg teritoriul Republicii Moldova. Datele cu privire la licențele eliberate se includ în Registrul de stat al experților judiciari [11] în termen de 10 zile de la eliberarea acestora. Refuzul de eliberare a licenței pentru exercitarea profesiei de psiholog - expert judiciar poate fi contestat în instanța de contencios administrativ.

Ca și în cazul celorlalte categorii de experți judiciari, psihologul - expert judiciar își confirmă identitatea prin **legitimația** eliberată de instituția publică de expertiză judiciară, iar în cazul experților judiciari care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară – prin legitimația eliberată de către Ministerul Justiției. Legitimația se eliberează doar după

angajarea respectivei persoane în funcția de psiholog- expert judiciar expert în cadrul instituției publice de expertiză judiciară sau, corespunzător, după înregistrarea biroului de expertiză judiciară. Pentru certificarea rapoartelor de expertiză judiciară, psihologul - expert judiciar care își desfășoară activitatea într-o instituție publică de expertiză judiciară își aplică **stampila proprie**. Modelul legitimației și al ștampilei în cazul psihologului - expert judiciar care își desfășoară activitatea într-o instituție publică de expertiză judiciară se aprobă de către instituția respectivă. Modelul legitimației și al ștampilei pentru psihologii - experți judiciari care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară se aprobă de către Ministerul Justiției.

En meso, și atunci când ne referim la psihologul – expert judiciar trebuie să ținem cont de existența anumitor **drepturi, obligații și interdicții**, a acelor construcții de tip normativ care pun sub semnul clarității orice activitate pe care acesta o întreprinde sau intenționează să o întreprindă.

Care sunt aceste drepturi, obligații și interdicții ?

În acord cu normele legislației speciale [12] - care norme se regăsesc plenar și în literatura de specialitate [13] -, psihologul – expert judiciar poate beneficia de următoarele **drepturi** :

- să ia cunoștință, în condițiile legii, de materialele dosarului și să solicite ordonatorului expertizei materiale suplimentare necesare pentru întocmirea raportului de expertiză;
- să ceară explicații ordonatorului expertizei cu privire la anumite fapte ori împrejurări ale cauzei, necesare pentru efectuarea expertizei;
- să indice în raportul de expertiză existența unor circumstanțe importante pentru cauză, în privința cărora nu au fost formulate întrebări;
- să asiste, cu permisiunea ordonatorului expertizei judiciare, la efectuarea acțiunilor de procedură și să înainteze demersuri referitoare la obiectul expertizei;
- să atace, în condițiile legii, acțiunile ordonatorului expertizei dacă prin acestea se încalcă drepturile lui;
- să ceară dispunerea unei expertize în comisie sau a unei expertize complexe;
- să-și expună obiecțiile privind interpretarea greșită a concluziilor din raportul de expertiză de către participanții la proces;
- să fie remunerat în condițiile legii pentru efectuarea expertizei judiciare, inclusiv pentru efectuarea expertizei în afara programului de lucru și în afara instituției în care își desfășoară activitatea;

- să ceară, în cadrul procesului judiciar în care a fost dispusă și efectuată expertiza judiciară, recuperarea cheltuielilor suportate din cont propriu în legătură cu efectuarea acesteia;
- să solicite ordonatorului expertizei asigurarea securității sale în cazul în care există un pericol pentru viața sau sănătatea sa;
- să ceară ordonatorului expertizei asigurarea deplasării sale spre obiectul cercetării și înapoi sau acoperirea cheltuielilor de deplasare, precum și accesul liber la obiectul respectiv.

În plus, psihologul - expert judiciar, mai poate beneficia și de alte drepturi prevăzute de legislația de procedură.

În acord cu normele aceleiași legislații speciale [14] și cu observațiile conținute în aceleași surse de specialitate [15] -, psihologul – expert judiciar trebuie să-și desfășoare activitatea conducându-se de următoarele **obligății și interdicții**:

- să efectueze expertiza în termenul stabilit în contract ;
- să comunice rezultatele expertizei doar ordonatorului expertizei;
- să nu distrugă obiectele examinate, nici să nu le modifice substanțial caracteristicile fără consimțământul scris al ordonatorului expertizei;
- să asigure integritatea maximă a obiectelor și materialelor examinate;
- să efectueze cercetări complete, în baza cărora să prezinte concluzii întemeiate și obiective;
- să se prezinte în fața ordonatorului expertizei pentru a da explicații cu privire la conținutul raportului de expertiză;
- să se abțină de la efectuarea expertizei în cazul în care există temeiuri de recuzare, conform legislației de procedură;
- să se opună și să nu admită vreo încercare de influențare asupra sa în scopul întocmirii raportului de expertiză în favoarea unuia dintre participanții la proces sau în interesul altor persoane;
- să nu divulge informațiile de care a luat cunoștință în legătură cu efectuarea expertizei;
- să informeze ordonatorul expertizei despre efectuarea expertizei judiciare și disponibilitatea de a preda raportul de expertiză, obiectele și materialele transmise pentru efectuarea acesteia;
- să refuze efectuarea expertizei în cazul în care (i) a fost încălcată procedura de dispunere a expertizei judiciare; (ii) întrebările prezentate spre soluționare depășesc competența sa ori se constată că realizările științei și tehnicii nu permit soluționarea lor; (iii) materialele prezentate pentru efectuarea expertizei sunt insuficiente; (iv) nu dispune de condiții, metode și proceduri aprobate, nici de mijloacele tehnice necesare pentru efectuarea cercetărilor; (v) există un pericol pentru viața sau sănătatea sa, un pericol care depășește limitele riscului profesional; (vi) nu este

asigurat accesul liber la obiectul expertizei sau nu există condițiile necesare pentru efectuarea expertizei; (vii) nu a fost achitată taxa pentru serviciile de efectuare a expertizei și (viii) nu există temeiuri pentru a dispune o expertiză judiciară (primară, repetată sau suplimentară) ;

- să îndeplinească alte obligații stabilite de lege și de Codul deontologic al expertului judiciar.

În cazul în care a fost admisă încercarea de exercitare a unei influențe asupra sa atunci când nu există temeiuri pentru a dispune o expertiză judiciară (primară, repetată sau suplimentară), psihologul - expert judiciar este obligat să informeze în acest sens, în scris, conducătorul instituției publice de expertiză judiciară, ordonatorul expertizei sau, după caz, organul de urmărire penală competent.

În desfășurarea activității sale, expertul judiciar are interdicție de a contacta personal părțile în proces, dacă acest lucru pune la îndoială imparțialitatea sa, precum și de a aduna în mod independent materiale pentru efectuarea expertizei. Persoana recunoscută *ad-hoc* în calitate de expert judiciar respectă obligațiile expertului judiciar stipulate în prezentul articol, în limitele cazului respectiv.

În continuarea celor menționate mai sus, vom specifica că psihologul – expert judiciar, ca și oricare alt reprezentant al breslei de experți judiciari, trebuie să se racordeze cu sistematic la trei regimuri juridice de importanță majoră – la cel al **incompatibilităților**, la cel al **obligațiilor de integritate** și la cel al **conflictelor de interese**.

În mod expres, **incompatibilitatea** pentru experții judiciari (inclusiv pentru psihologii – experți judiciari) este stabilită prin Legea nr. 68/2016. Expertul judiciar, găsim în art. 50 al acesteia [16], nu își poate desfășura activitatea concomitent ca angajat al unei instituții publice de expertiză judiciară și în cadrul unui birou de expertiză judiciară, chiar dacă formele de organizare a activității sale vizează specializări diferite de expertiză judiciară. Mai mult, expertul judiciar implicat în activități ce încalcă prevederile avute în vedere este obligat, în termen de 30 de zile calendaristice de la data la care a constatat situația de incompatibilitate, să înceteze activitatea incompatibilă cu funcția sa ori să depună o cerere de excludere din profesia de expert judiciar. Dacă în termenul menționat expertul judiciar nu întreprinde acțiuni în vederea eliminării incompatibilității, acestuia i se retrage licența pentru exercitarea profesiei de expert judiciar pentru toate specialitățile în care este calificat ca expert judiciar.

Abordări similare se regăsesc și în Legea nr. 82/2017. În conformitatea cu art.12 al acesteia[17], desfășurarea activităților profesionale ale agentului public (pe această dimensiune regăsindu-se și experții judiciari) este incompatibilă cu alte funcții, calități sau activități, cu excepția celor stabilite de Constituție sau legile organice [...].Conducătorul entității publice

respectă regimul juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, completat, după caz, cu reguli specifice fiecărei categorii de agenți publici, prevăzute de legislația specială care reglementează activitatea acesteia”.

Potrivit documentului invocat [18], în vederea respectării regimului juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate în cadrul entității publice, agentul public (care trebuie văzut și în varianta expertului judiciar) este obligat să întreprindă următoarele măsuri:

- să își soluționeze stările de incompatibilitate în termen de o lună din momentul începerii mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu ori;
- în cazul în care încetarea situației de incompatibilitate în termenul dat nu depinde de voința sa, să prezinte probe privind întreprinderea cu bună-credință a acțiunilor de eliminare a acestei situații;
- să întreprindă acțiuni, în termen de două luni, în vederea încetării raporturilor ierarhice nemijlocite cu rudele directe (părinte, frate, soră, fiu, fiică) sau cu rudele prin afinitate (soț/soție, părinte, frate ori soră a soțului/soției), cu concubinul/concubina în cadrul aceleiași entități publice;
- să nu admită folosirea numelui său, însoțit de calitatea sa de agent public, a vocii ori a semnăturii sale în orice formă de publicitate în favoarea unui agent economic sau a vreunui produs comercial, național ori străin.

Același document [19] arată că, în scopul asigurării respectării de către agenții publici (se au în vedere, bineînțeles, și experții judiciari) a regimului juridic al incompatibilităților, restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, conducătorul entității publice este obligat să întreprindă următoarele măsuri:

- să informeze agentul public (expertul judiciar), în momentul începerii mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu, cu privire la regimul juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate și, după caz, cu privire la alte reguli stabilite în acest sens de legislația specială care reglementează activitatea categoriei respective de agenți publici;
- să sesizeze Autoritatea Națională de Integritate cu privire la agentul public din cadrul entității pe care o conduce care nu și-a soluționat stările de incompatibilitate în termen de o lună din momentul începerii mandatului, a raporturilor de muncă sau de serviciu;
- să sesizeze Autoritatea Națională de Integritate cu privire la agentul public din cadrul entității pe care o conduce care nu respectă limitările de publicitate în activitatea profesională desfășurată;

- să pornească procedura disciplinară împotriva agentului public în privința căruia s-a constatat încălcarea regimului juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate și, la demersul Autorității Naționale de Integritate, să înceteze mandatul, raporturile de muncă sau de serviciu ale acestuia.

În viziunea specialiștilor [20], și Codul de Procedură Penală recunoaște cazurile de incompatibilitate a expertului judiciar, care cazuri, potrivit lor, sunt similare, într-un anume fel, cu starea de incompatibilitate a judecătorului. Ca incompatibilitate, de această dată, poate fi considerată situația care denotă :

- existența unui interes direct sau indirect în proces al expertului sau a soțului său, al ascendenților ori descendenților lor, al fraților sau surorilor și copiilor acestora, al afînilor și persoanelor devenite prin înfiere astfel de rude, precum și al altor rude ale lor;
- faptul că el este parte vătămată sau reprezentant al ei, soț sau rudă cu învinuitul, soț sau rudă cu inculpatul ori cu apărătorul acestuia;
- faptul că a participat în acest proces în calitate de martor, specialist, interpret, traducător sau/și grefier, de persoană care a efectuat urmărirea penală, de procuror, judecător de instrucție, apărător, reprezentant legal al învinuitului, al inculpatului, reprezentant al părții vătămate, al părții civile sau al părții civilmente responsabile;
- faptul că a efectuat o cercetare sau un control administrativ al circumstanțelor cauzei sau a participat la adoptarea unei hotărâri referitoare la această cauză în orice organ obștesc sau de stat;
- faptul că a luat în această cauză hotărâri anterioare judecătii, hotărâri în care și-a expus opinia asupra vinovăției sau nevinovăției inculpatului.

Drept consecință, potrivit Codului de Procedură Penală [21], expertul judiciar poate fi recuzat într-un proces în cazul în care:

- se află în relații de rudenie sau în alte relații de dependență de persoana care efectuează urmărirea penală, de judecător sau de vreuna din părțile la proces ori, după caz, de reprezentanții lor;
- nu este în drept să fie în această calitate în baza legii sau a sentinței judecătorești;
- a efectuat în cauza respectivă o revizie sau alte acțiuni de control, rezultatele cărora au servit temei pentru pornirea procesului penal;
- a participat în calitate de specialist în acest proces, cu excepția cazurilor de participare a medicului legist la examinarea exterioară a cadavrului și a cazurilor de participare a specialiștilor în materie la cercetarea exploziilor și la demontarea dispozitivelor explozive;
- se constată incompetența lui.

Recuzarea expertului se soluționează de organul de urmărire penală sau de instanță și hotărârea asupra acestei chestiuni nu este susceptibilă de a fi atacată.

Cât privește **regimul juridic al obligațiilor de integritate**, vom remarca că acesta derivă din normele deontologice specifice stabilite în Codul deontologic al expertului judiciar/CDEJ [22]. Aprobate prin Hotărârea de Guvern nr. 870/2018 [23], codul la care facem trimitere statuează obligația expertului judiciar „de a nu solicita sau accepta cadouri, servicii, favoruri, invitații sau orice alte avantaje care îi sunt destinate lui personal, familiei, părinților, prietenilor lui sau altor persoane fizice și juridice și care îi pot influența imparțialitatea în exercitarea atribuțiilor”. În viziunea specialiștilor [24], regimul juridic al cadourilor oferite experților judiciari (inclusiv, psihologilor-experti judiciari) trebuie văzut ca fiind identic cu regimul juridic general stabilit pentru agenții publice, acesta din urmă fiind reglementat prin mijlocirea art. 16 din Legea nr. 82/2017. Astfel, din categoria cadourilor admisibile nu fac parte: **(i)** banii aflați în circulație, în monedă națională sau străină (cu excepția monedelor metalice jubiliare și comemorative) și **(ii)** mijloacele și instrumentele financiare de plată. Toate cadourile se supun declarării și evidenței obligatorii. Cadourile admisibile se declară și se înscriu într-un registru public, ținut de fiecare instituție în parte. Cadourile admisibile ale căror valoare nu depășește limitele stabilite de Guvern pot fi păstrate de expertul judiciar (psihologul – expert judiciar) care le-a primit sau pot fi transmise în gestiunea instituției de expertiză, în ambele cazuri, după declarare. Cadourile admisibile a căror valoare depășește limita stabilită se transmit în gestiunea instituției de expertiză, după ce sunt declarate. În cazul în care expertul judiciar (psihologul – expert judiciar) își anunță intenția de a păstra cadoul admisibil a cărui valoare depășește limita stabilită, acesta este în drept să-l răscumpere, achitând în bugetul instituției de expertiză diferența dintre valoarea cadoului și limita stabilită. Dacă expertului judiciar (psihologului – expert judiciar) i se propune un cadou inadmisibil, acesta este obligat: **(i)** să refuze cadoul; **(ii)** să se asigure cu martori, inclusiv dintre colegii de serviciu, după posibilitate; **(iii)** să raporteze imediat această tentativă autorității anticorupție responsabile; **(iv)** să anunțe conducerea instituției de expertiză; **(v)** să transmită cadoul conducerii instituției, în cazul oferirii cadoului fără știrea sa (lăsat în birou, în anticameră etc.), concomitent cu anunțarea conducerii instituției de expertiză și **(vi)** să își exercite activitatea profesională în mod corespunzător, în special cea pentru care i s-a oferit cadoul.

Dacă expertului judiciar (psihologului – expert judiciar) i se oferă un cadou admisibil, acesta este obligat: (i) să predea cadoul comisiei de evidență și evaluare a cadourilor din cadrul instituției de expertiză, în termen de 3 zile din momentul primirii sau din momentul revenirii din deplasarea de serviciu în timpul căreia l-a primit; (ii) să declare împrejurările în care i-a fost oferit cadoul, cu precizarea intenției de a-l păstra sau de a-l transmite în gestiunea instituției de expertiză; (iii) să răscumpere cadoul dacă a decis să-l păstreze, achitând în bugetul instituției de expertiză diferența dintre valoarea cadoului, estimată de comisia de evidență și evaluare a cadourilor, și limita stabilită.

Referindu-ne, pe scurt, la cel de-al treilea regim juridic de importanță majoră, vom menționa, mai întâi de toate, că, pentru a fi imparțiali și obiectivi, toți experții judiciari (inclusiv psihologii – experți judiciari) sunt obligați să identifice și să trateze conflictele de interese care apar în activitatea lor profesională. Conflictul de interese, după cum s-a spus nu o singură dată [25], reprezintă situația în care persoana are un interes personal ce influențează sau ar putea influența exercitarea imparțială și obiectivă a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin în conformitate cu legea. De regulă, prin interes personal se înțelege orice interes material sau nematerial al persoanei menționate, care interes rezultă din activitățile sale în calitate de persoană privată, din relațiile sale cu persoane apropiate sau cu persoane juridice și alți agenți economici, indiferent de tipul de proprietate, din relațiile sau afiliațiile sale cu organizații necomerciale, inclusiv cu partide politice și cu organizații internaționale. Persoană apropiată este considerată soțul/soția, copilul, concubinul/concubina, persoana aflată la întreținere, persoana înrudită prin sânge sau prin adopție (părinte, frate/soră, bunic/bunică, nepot/ nepoată, unchi/mătușă) și persoana înrudită prin afinitate (cumnat/cumnată, socru/soacră, ginere/noră).

Potrivit Legii nr. 133/2016 [26], se deosebesc următoarele tipuri de conflicte de interese:

- **conflict de interese potențial** – situație în care interesele personale ar putea conduce la apariția unui conflict de interese real;
- **conflict de interese real** – situație în care persoana este chemată să rezolve o cerere/ un demers, să emită un act administrativ, să încheie direct sau prin intermediul unei persoane terțe un act juridic, să ia o decizie sau să participe la luarea unei decizii în care are interese personale sau care vizează persoane ce îi sunt apropiate, persoanele fizice și juridice cu care are relații cu caracter patrimonial și care influențează sau pot influența exercitarea imparțială și obiectivă a funcției;

- **conflict de interese consumat** – fapta de a admite un conflict de interese real, fără respectarea obligației de abținere înainte de declarare și soluționare și/sau fără declararea acestuia.

Din perspectiva identificării și soluționării conflictelor de interese, experții judiciari (inclusive psihologii -experți judiciari) sunt obligați: **(i)** să informeze în scris, în termen de 3 zile, conducătorul instituției de expertiză judiciară cu privire la conflictul de interese real apărut în cadrul activității sale profesionale, explicând natura conflictului de interese și modul în care acesta influențează sau poate influența exercitarea imparțială și obiectivă a atribuțiilor sale; **(ii)** să evite consumarea conflictului de interese prin abținere de la exercitarea atribuțiilor sale în măsura în care acestea sunt amenințate de conflictul de interese, până la soluționarea acestuia.

În conformitate cu actele normative în vigoare, informarea se realizează prin depunerea unei declarații scrise, care trebuie să conțină date privind natura conflictului de interese și modul în care acesta influențează sau poate influența îndeplinirea imparțială și obiectivă a funcțiilor/activităților de expert judiciar. Conducătorii instituțiilor de expertiză sunt obligați: **(i)** să nu admită cu bună știință ca experții din entitatea pe care o conduc să își exercite atribuțiile de serviciu aflându-se în situații de conflict de interese real; **(ii)** să asigure ținerea evidenței declarațiilor de conflict de interese și să desemneze persoana responsabilă de aceasta; **(iii)** să soluționeze conflictul de interese declarat în termen de cel mult 3 zile de la data aducerii la cunoștință a acestuia, aplicând opțiunile de soluționare prevăzute de legislația specială și luând în considerare interesele instituției de expertiză, interesul public și interesele legitime ale expertului judiciar, nivelul, tipul statutului deținut de acesta, natura conflictului de interese, precum și alți factori.

Soluționarea conflictului de interese se asigură de către conducătorul instituției de expertiză, în termen de 3 zile de la data la care acesta a fost informat, aplicându-se una dintre următoarele opțiuni, în măsura în care legile speciale nu prevăd altfel: **(i)** restricționarea accesului la anumite informații pentru expertul judiciar afectat de un conflict de interese sau restricționarea participării lui la examinarea situațiilor care au legătură cu interesul lui personal; **(ii)** transferul expertului judiciar pe dimensiunea examinării unui alt caz, cu acordul scris al acestuia; **(iii)** redistribuirea sarcinilor și responsabilităților expertului judiciar atunci când există probabilitatea ca un anumit conflict de interese real să continue să existe.

În concluzie, vom reține că, în acord cu legislația în vigoare, psihologul-expert judiciar poate fi definit în calitate de persoană care, având calificarea profesională necesară, este abilitată să efectueze expertize și să formuleze concluzii, în specialitatea în care este autorizat, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, fenomene sau/și procese care pot fi abordate din perspectiva psihicului uman și care, totodată, este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari. Actul care confirmă statutul de psiholog - expert judiciar este licența, ea fiind eliberată în temeiul hotărârii Comisiei de calificare și evaluare privind rezultatele examenului de calificare, prin ordinul ministrului justiției. Ca și în cazul celorlalte categorii de experți judiciari, psihologul - expert judiciar își confirmă identitatea prin legitimația eliberată de instituția publică de expertiză judiciară, iar în cazul experților judiciari care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară – prin legitimația eliberată de către Ministerul Justiției. Activitatea de zi cu zi a psihologului – expert judiciar, întrunind caracteristicile unui tip de intervenție profesională extrem de complex, este sprijinită de o multitudine de drepturi, și supusă, în același timp, unui spectru larg de obligații și interdicții. În plus, psihologul – expert judiciar, ca și oricare alt reprezentant al breslei de experți judiciari, trebuie să se racordeze cu sistematic și, totodată, cu responsabilitate la trei regimuri juridice de importanță majoră – la cel al incompatibilităților, la cel al obligațiilor de integritate și la cel al conflictelor de interese.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție:

- Cum explicați faptul că nici în legislația procesuală penală, nici în cea procesuală civilă și nici în cea specială, nu se regăsește, deocamdată, noțiunea de psiholog-expert judiciar ?
- Cum poate fi definit psihologul-expert judiciar ? Indicați și analizați, pe scurt, sursele din care v-ați inspirat.
- Cine poate obține, în condițiile Republicii Moldova, calitatea de psiholog-expert judiciar ? Dacă ar depinde de dvs., ați opera și cu alte cerințe ?
- Elaborați un micro-eseu consacrat psihologilor-experti judiciari în care s-ar regăsi următorii patru termeni : Registrul de stat al experților judiciari, licență, legitimație, ștampilă proprie.
- Caracterizați, pe scurt, drepturile psihologului – expert judiciar.

- Caracterizați, pe scurt, obligațiile psihologului – expert judiciar.
- Aduceți exemple care ar demonstra că în activitățile pe care le desfășoară psihologul-expert trebuie să evite anumite stări de incompatibilitate. Identificați aceste stări și arătați ce-ar putea să se întâmple în cazul în care de prezența lor se va face abstracție.
- Care este rolul obligațiilor de integritate în desfășurarea procedurilor de expertiză psihologică judiciară? Aduceți exemple care ar veni în întâmpinarea afirmațiilor dvs.
- Ce reprezintă conflictul de interese și în ce măsură el poate fi raportat la activitățile organizate și desfășurate de către psihologul expert judiciar ? Aduceți exemple care ar veni în întâmpinarea afirmațiilor dvs.

Referințe bibliografice și note:

1. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 41-44; Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 200-234; Cebotari, D. Esența și posibilitățile expertizei psihologice judiciare. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/expertiza-judiciara-psihologica-pdf-free.html>; Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf sau/și Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022.
2. Se au în vedere: **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22 art.458; în vigoare 26.08.22; **CODUL Nr. 122** din 14-03-2003 „, Codul de procedură penală al Republicii Moldova” (**articolele 6, 88, 142, 145**). Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699. Modificat [LP 245 din 31.07.2023, MO 325-327/22.08.2023 art.579, în vigoare 22.08.2023](#); **CODUL Nr. 225** din 30-05-2003 „Codul de procedură civilă al Republicii Moldova” (**articolele 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 158, 160**). Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294 art. *Versiune în vigoare din 24.03.2023 în baza modificărilor prin [LP 52 din 16.03.2023, MO 97-99 din 24.03.2023 și, parțial, CODUL Nr. 218](#)* din 24-10-2008 „Codul contravențional al Republicii Mpldova” (**articolele 384, 390**). Publicat : 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. Modificat: *LP 245 din 31.07.2023, MO 325-327/22.08.2023 art.579; în vigoare 22.08.2023*.
3. **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolul 2**.
4. **CODUL Nr. 122** din 14-03-2003 „, Codul de procedură penală al Republicii Moldova”, **articolul 6**.
5. **CODUL Nr. 225** din 30-05-2003 „Codul de procedură civilă al Republicii Moldova”, **articolul 149**.
6. **CODUL Nr. 218** din 24-10-2008 „Codul contravențional al Republicii Moldova”, **articolul 390**.
7. Vezi **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolele 40-43**.

8. Potrivit legislației în vigoare - vezi, în acest sens, **Vezi LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016., Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolul 40, alin. (3)** -, se bucură de reputație ireproșabilă persoana care **nu** a fost anterior declarată vinovată de săvârșirea unei infracțiuni cu intenție printr-un act judecătoresc definitiv, căreia **nu** i-a fost retrasă licența pentru exercitarea profesiei de expert judiciar și care , în ultimii 5 ani, **nu** a fost concediată de la o instituție publică de expertiză judiciară sau de la o altă instituție publică ori privată în urma aplicării sancțiunii disciplinare de concediere.
9. Înainte de a se înscrie la examenul de calificare, persoana care solicită atribuirea calificării de expert judiciar trebuie să efectueze, potrivit legii, un **stagiul profesional** în specialitatea pentru care dorește să obțină calitatea de expert judiciar, la una dintre instituțiile publice de expertiză judiciară sau într-un birou de expertiză judiciară, sub îndrumarea conducătorului de stagiul. Stagiul profesional se efectuează în decurs de cel puțin 3 luni, în acest timp persoana având calitatea de expert stagiar. Efectuarea stagiului are loc pe bază de contract încheiat între expertul stagiar și instituția publică de expertiză judiciară sau între expertul stagiar și biroul de expertiză judiciară. Conducător al stagiului profesional este de regulă un expert judiciar cu gradul de calificare de categoria I sau de categorie superioară în specialitatea în care se efectuează stagiul. Instituția publică de expertiză judiciară sau, după caz, biroul de expertiză judiciară trebuie să îi asigure expertului stagiar spațiul de lucru și acces la instrumentele și materialele necesare pentru realizarea stagiului. În cadrul stagiului profesional, expertul stagiar studiază aprofundat bazele teoretice și practice ale expertizei judiciare, legislația în vigoare în domeniul expertizei judiciare și acumulează deprinderile practice necesare exercitării activității profesionale de expertiză judiciară. Stagiul profesional poate fi efectuat și în alte state, sub conducerea unui expert judiciar din statul respectiv, în cazurile și condițiile stabilite de Guvern. Sunt scutite de efectuarea stagiului profesional persoanele care au absolvit instituții de învățământ superior specializate în domeniul expertizelor judiciare și nu au trecut mai mult de 2 ani de la absolvire, persoanele care, anterior depunerii solicitării de atribuire a calității de expert judiciar, au activat în această calitate cel puțin 5 ani, iar de la momentul încetării activității nu au trecut mai mult de 2 ani, precum și experții judiciari care au obținut anterior calificativul „nesatisfăcător” la evaluarea ordinară sau la cea extraordinară și care, în condițiile legii, pot fi supuși unei noi evaluări extraordinare, la expirarea unui an de la data evaluării precedente.

În ceea ce privește **examenul de calificare**, acesta, conform aceleiași legi, se susține în fața Comisiei de calificare și evaluare a experților judiciari, formată de Ministerul Justiției. La examenul de calificare este admisă persoana care întrunește condițiile necesare obținerii calificativului de expert judiciar și care a depus, în secretariatul respectivei comisii, următoarele acte: (a) cererea de admitere la examen; (b) copia buletinului de identitate; (c) copia diplomei de studii superioare de licență în specialitatea pentru care solicită calificarea de expert judiciar sau a unui act echivalent acesteia ori copia diplomei de studii superioare de specialitate și de studii postuniversitare de rezidențiat/de master, sau, respectiv, copia diplomei de studii superioare de licență ori a unui act echivalent acesteia și a certificatului de calificare în specializarea corespunzătoare; (e) copia carnetului de muncă, dacă este cazul; (f) cazierul judiciar; (g) certificatul medical și (h) declarația pe proprie răspundere privind reputația ireproșabilă. Persoana care intenționează să-și desfășoare activitatea în domeniul expertizei judiciare în cadrul unui birou de expertiză judiciară se admite la examenul de calificare după depunerea actelor la Ministerul Justiției și achitarea, la bugetul de stat, a taxei inițiale obligatorii în mărime de 20 de unități convenționale. Comisia de calificare și evaluare se formează printr-un ordin al ministrului justiției și se compune din 9 membri și un secretar. Majoritatea membrilor Comisiei de calificare și evaluare sunt experți judiciari de categoria întâi ori superioară, calificați în specialitatea pentru care se desfășoară examenul de calificare sau specialiști de marcă din domeniul respectiv. Condițiile de desfășurare și promovare a examenului, precum și Regulamentul privind activitatea Comisiei de calificare și evaluare se aprobă de Guvern. În baza rezultatelor examenului de calificare, Comisia de calificare și evaluare califică persoana ca expert

judiciar cu drept de a efectua expertize judiciare pe dimensiunea specialității solicitate. Rezultatele examenului de calificare sunt valabile pentru o perioadă de un an de la data susținerii examenului de calificare. Persoana care nu solicită eliberarea licenței pentru exercitarea activității de expert judiciar în termen de un an de la data susținerii examenului de calificare pierde dreptul de a obține licența în baza rezultatelor obținute la examenul respectiv. Pentru confirmare și alte detalii, vezi **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolele 41 și 43.**

10. Vezi, în acest sens, **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolele 44 și 47.**
11. Potrivit **LEGEI Nr. 68** din 14-04-2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” (este vorba despre **articolul 49**), evidența experților judiciari este ținută de Ministerul Justiției în Registrul de stat al experților judiciari, care cuprinde următoarele informații: (a) numele și prenumele expertului judiciar; (b) codul de identificare, pentru experții judiciari care își desfășoară activitatea în cadrul birourilor de expertiză judiciară; (c) numărul de înregistrare a licenței; (d) data eliberării licenței; (e) specialitatea pentru care a primit calificarea de expert judiciar; (f) gradul de calificare a expertului judiciar și (g) instituția publică de expertiză judiciară sau biroul de expertiză judiciară în care activează. Registrul de stat al experților judiciari se publică pe pagina web oficială a Ministerului Justiției.
12. Vezi **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolul 51.**
13. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 41-42 sau/și Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, pp.15-17.
14. Vezi, din nou, **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolul 52.**
15. Vezi, din nou, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 41-42 sau/și Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, pp.15-17.
16. **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”, **articolul 50.**
17. **LEGEA Nr. 82** din 25-05-2017,, Legea Integrității”. Publicată : 07-07-2017, în Monitorul Oficial nr. 229-243. Modificată LP 6 din 06.02.2020, MO 63-68/28.02.2020 art.48; în vigoare 28.03.2020, **articolul 12.**
18. *Idem.*
19. *Idem.*
20. Vezi, spre exemplu, Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, p. 21.
21. **CODUL Nr. 122** din 14-03-2003 „Codul de procedură penală al Republicii Moldova”, **articolul 89.**
22. Potrivit art. 52 alin. (1) din Legea nr. 68/2016, expertul judiciar **este obligat** să respecte CDEJ. Acesta reprezintă un ansamblu de norme de conduită profesională și de obligații etice ale experților judiciari, având drept scop ghidarea comportamentului experților judiciari, astfel încât aceștia să respecte valorile morale și profesionale, principiile și normele de conduită. Normele de conduită profesională a expertului judiciar sunt stabilite la pct. 7 al CDEJ și îi obligă pe aceștia să:
 - să respecte prevederile legale, dispozițiile interne, precum și normele profesionale specifice activității desfășurate;

- să îndeplinească corect și în termen sarcinile de serviciu în limitele competențelor și responsabilităților atribuite;
- să își îndeplinească activitatea conștient, responsabil, loial, obiectiv și imparțial;
- să respecte demnitatea umană și drepturile omului;
- să declare conflictul de interese sau orice presiune exercitată pentru a influența rezultatul unei examinări ori de câte ori apar asemenea situații;
- să țină cont de prezența circumstanțelor de abținere sau recuzare prevăzute de legislația procesuală;
- să nu folosească poziția sa în interese particulare și să nu condiționeze anumite recompense pentru activitatea exercitată;
- să își îmbunătățească continuu cunoștințele, competențele și abilitățile profesionale;
- să facă concluzii și să ofere informații în calitate de expert judiciar în cadrul proceselor de judecată, doar în limitele competenței sale profesionale;
- să utilizeze probele astfel încât să nu afecteze sănătatea și siguranța propriei persoane, a colegilor și a publicului;
- să nu își asume atribuțiile organelor de urmărire penală și să respingă orice delegare în acest sens;
- să își exercite activitatea profesională în timp util și efectiv;
- să utilizeze eficient echipamentul din dotare;
- să nu provoace pagube materiale instituției sau biroului asociat;
- să nu solicite sau să accepte cadouri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj care le sunt destinate personal, familiei, părinților, prietenilor sau altor persoane fizice și juridice și le pot influența imparțialitatea în exercitarea atribuțiilor;
- să adopte o conduită care să nu discrediteze integritatea sa profesională și morală și să nu prejudicieze imaginea profesiei;
- să nu divulge informația care i-a devenit cunoscută în procesul efectuării expertizei judiciare.

23. Vezi **HOTĂRÂREA** Nr. 870 din 05-09-2018 privind aprobarea Codului deontologic al expertului judiciar. Publicat : 14-09-2018 în Monitorul Oficial Nr. 347-357 art. 927.
24. Vezi, spre exemplu, Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, p. 23-24.
25. Vezi, spre exemplu, Davis, M., Andrew Stark, A. Conflict of interest in the professions. Oxford: Oxford University Press, 2001; Popa, R.A. (coord.). Integritatea în spațiul public și privat. Prevenție și necesitate în asigurarea încrederii în raporturile sociale, București: Editura C.H. Beck, 2017; Tudoran, R.-J. Infracțiunea de conflict de interese – teorie și practică judiciară. Disponibil: <http://revistaprolege.ro/infracțiunea-de-conflict-de-interese-teorie-si-practica-judiciara/>; Lazăr, A. Conflictul de interese – o analiză comparativă Disponibil: <http://www.universuljuridic.ro/conflictul-de-interese-o-analiză-comparativă>); Măgureanu, I. Conflictul de interese. În: Revista de Drept Penal, 2007, nr. 2, pp. 127-128 sau/și Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, p. 26-28.
26. **LEGE** Nr. 133 din 17-06-2016 privind declararea averii și a intereselor personale. Publicat : 30-07-2016 în Monitorul Oficial Nr. 245-246 art. 513. MODIFICAT LP74 din 26.04.18, MO235-244/29.06.18 art.368; în vigoare 29.06.18, articolul 12.

Capitolul 5

Principiile expertizei psihologice judiciare

În sursele de specialitate [1], principiile expertizei psihologice judiciare sunt prezentate în calitate de elemente primordiale sau – altfel spus – de idei fundamentale pe care trebuie să se întemeieze normele de conduită profesională ale respectivei categorii de psihologi. Or, după cum s-a constatat nu o singură dată, antrenarea acestora din urmă în activități legate de evaluarea psihologică specializată a persoanelor angrenate în demersul judiciar (la cererea instanței judecătorești sau a părților) comportă numeroase riscuri de ordin etic. Acest fapt, bunăoară, își găsește expresie în numărul relativ mare de contestări în care se atrage atenția asupra erorilor deontologice comise de psihologii experți sau în tendința nefondată a acestora de „a se da cu părerea” pe subiecte care nu se regăsesc în aria lor de competențe [2]. Este de la sine înțeles, așadar, că, pentru a reduce la minimum riscurile pe care le comportă activitățile desfășurate pe dimensiunea expertizei psihologice judiciare, este imperios necesar să fie luate în considerare anumite principii sau – în termenii lui Stephen R. Covey – anumite „ghidaje cu statut de legi naturale” care în niciun fel nu pot fi încălcate.

Care sunt aceste principii?

Cum noțiunea de expertiză psihologică judiciară nu are o „acoperire” legislativă specială, ea reprezentând o parte componentă a unei noțiuni mai largi, care poartă numele de expertiză judiciară și care are acoperirea legislativă necesară [3], principiile avute în vedere se regăsesc, în mod evident, în acele documente juridice reglatoare care „pun preț” pe noțiunea mai largă, adică pe noțiunea de expertiză judiciară [4].

Examinând documentele juridice la care facem trimitere, obținem posibilitatea de a constata că expertiza psihologică judiciară, ca una din formele particulare ale expertizei judiciare, trebuie să se desfășoare în conformitate cu principiile **legalității, respectării drepturilor și libertăților persoanei, independenței expertului, obiectivității și plenitudinii cercetărilor, confidențialității, imparțialității și echității.**

Potrivit **principiului legalității**, psihologul – expert judiciar este obligat să acționeze în strictă conformitate cu legile care reglementează domeniul activității de expertiză judiciară și să aplice corect dispozițiile actelor legislative și normative la formularea concluziilor sale.

Respectarea **principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei** ar însemna următoarele:

- la efectuarea expertizei psihologice judiciare este asigurată respectarea drepturilor și libertăților constituționale ale persoanei;
- expertizele psihologice judiciare care necesită limitarea temporară a libertății sau a inviolabilității persoanei se realizează doar în temeiurile și conform procedurii stabilite de legislație;
- orice persoană care se consideră lezată în drepturile și libertățile sale prin acțiunile psihologului - expert judiciar sau ale instituției publice/biroului (individual & asociat) de expertiză psihologică judiciară are dreptul să se adreseze în instanța de judecată în modul stabilit de legislația de procedură.

Esența **principiului independenței expertului** se rezumă la următoarele :

- psihologul – expert judiciar este independent față de ordonatorul expertizei psihologice judiciare, față de părțile din procesul judiciar, precum și față de alte persoane interesate de rezultatul expertizei psihologice judiciare ;
- activitatea de expertiză psihologică judiciară se desfășurează fără nicio imixtiune ;
- exercitarea de presiuni asupra psihologului - expert judiciar în timpul desfășurării activităților de expertizare cu scopul de a influența rezultatele acestora este inadmisibilă și atrage după sine răspundere juridică conform legii.

În conformitate cu **principiul obiectivității și plenitudinii cercetărilor**, psihologul – expert judiciar trebuie să-și desfășoare activitatea în mod corect, efectuând cercetările cu privire la obiectele expertizei în baza unor aprecieri obiective, aplicând realizările moderne ale științelor din domeniu și alegând, în măsura necesară, metodele adecvate de cercetare pentru identificarea răspunsurilor la întrebările/problemele înaintate.

Natura **principiului păstrării secretului profesional** se reduce la următoarele :

- informațiile, faptele și documentele de care psihologul expert judiciar a luat cunoștință și pe care le deține ca urmare a exercitării atribuțiilor sale în vederea efectuării expertizei psihologice judiciare nu pot fi divulgate și nu pot fi utilizate în interes personal ori în interesul unui terț ;
- divulgarea informațiilor, faptelor și a documentelor de care psihologul expert judiciar a luat cunoștință și pe care le deține ca urmare a exercitării atribuțiilor sale în vederea efectuării expertizei psihologice judiciare se face doar cu autorizarea corespunzătoare a ordonatorului expertizei psihologice judiciare, cu excepția situațiilor în care există un drept sau o obligație legală ori profesională care impune dezvăluirea acestora.

Și, în sfârșit, în acord cu **principiul imparțialității și echității**, psihologul-expert judiciar este obligat să acționeze imparțial, corect și nediscriminatoriu și să nu admită afectarea obiectivității sale ca urmare a unor conflicte de interese, a unor influențe de natură politică, rasială, etnică, socială sau a oricăror alți factori care pot influența rezultatele expertizei psihologice judiciare efectuate.

În opinia mai multor specialiști, principiile expertizei psihologice judiciare trebuie să consune, în mod necesar, cu principiile care se regăsesc în *Codul deontologic al profesiei de psiholog*. Or, spun ei, *Codul deontologic al profesiei de psiholog* - indiferent de țara în care a fost elaborat și, respectiv, aprobat - reflectă dispozițiile *Declarației Universale a Drepturilor Omului*. Mai mult, în condițiile spațiului european, documentul în cauză respectă prevederile care se regăsesc în „Valorile comune profesiilor liberale în Uniunea Europeană”, aprobat de către Consiliul European al Profesiilor Liberale – *CEPLIS*. De asemenea, *Codul deontologic al profesiei de psiholog* este în acord cu principiile etice minime elaborate de către *EFPA* - Federația Europeană a Asociațiilor Psihologilor. Pe un asemenea fundal, evaluarea psihologică este văzută ca o evaluare benefică oamenilor, fiind necesară și utilă în cunoașterea, aprecierea și asigurarea sănătății mintale a acestora și, totodată, pentru stabilirea limitelor și condițiilor intervenției psihologice. Esențialmente, *Codul deontologic al profesiei de psiholog* reprezintă un act administrativ cu caracter normativ, unic și general, care reglementează normele generale de deontologie și de disciplină, aplicabile în exercitarea profesiei de psiholog. El cuprinde valorile și standardele profesionale raportate la exigențele morale ale profesiei de psiholog – principii deontologice, exprimate prin reguli de conduită profesională cu caracter obligatoriu sau cu valoare de recomandare.

Cum procedează, bunăoară, Sv. Rusnac, o cunoscută cercetătoare din Republica Moldova, autoarea unor lucrări de referință în domeniul expertizei psihologice judiciare ? Propunându-și să scoată în profil principiile tipului vizat de expertiză, ea pornește de la premisa că acest lucru poate fi făcut în baza unei „analize centrate pe codurile etice ale psihologilor din alte țări” [5]. Deoarece, după cum constată autoarea citată, în Republica Moldova nu este adoptat deocamdată un *Cod de etică profesională a psihologilor*, este imperios necesar să se țină cont de experiențele acumulate în țările vecine, dar mai ales de de ceea ce se regăsește în *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică din România* [6]. Care sunt, așadar, principiile care, regăsindu-se în *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică din România*, se pot prezenta în varianta unor reguli de natură etică

valabile și în cazul activităților organizate și desfășurate la inițiativa psihologilor – experți judiciari ? În fond, consideră Sv. Rusnac [7], pot fi luate în calcul opt principii de acest gen:

- mai întâi de toate, este vorba despre **principiul competenței, specializării și integrității profesionale** (în conformitate cu care: **(i)** profesia de psiholog se exercită în baza atestatului de liberă practică, potrivit treptelor de specializare și specialităților profesionale, atestate de către Colegiul Psihologilor, raportate la competențele profesionale reglementate; **(ii)** profesia de psiholog se exercită prin una dintre formele de exercitare ale profesiei de psiholog, înregistrate în Registrul unic al psihologilor cu drept de liberă practică din România, **(iii)** psihologii acționează profesional și reprezintă corpul profesional al psihologilor cu respect, demnitate și onestitate; **(iv)** între psihologi și beneficiarii serviciilor psihologice relațiile sunt bazate pe onestitate, probitate și spirit de dreptate, astfel încrederea nu este pusă sub semnul îndoielii și **(v)** psihologii nu pot utiliza metodele și tehnicile de evaluare și asistență psihologică ca instrument de represiune politică și socială. De asemenea, este interzisă utilizarea oamenilor în calitate de subiecți de experimentare, fără acordul prealabil scris al acestora) ;
- în al doilea rând, se are în vedere **principiul responsabilității științifice și profesionale** (în conformitate cu care : **(i)** psihologii au obligația să se asigure că metodele și tehnicile de evaluare și asistență psihologică pe care le utilizează sunt adecvate obiectivelor serviciilor psihologice ce urmează să le presteze către beneficiari ; **(ii)** psihologii au obligația să utilizeze metodele și tehnicile de evaluare și asistență psihologică potrivit instrucțiunilor de utilizare puse la dispoziție de către producător sau distribuitor, cu avizul Colegiului, astfel încât să nu pună în pericol viața, precum și integritatea fizică și psihică a beneficiarilor ; **(iii)** psihologii au obligația să se asigure ca metodele și tehnicile de evaluare și asistență psihologică standardizate care urmează să fie utilizate în activitatea profesională sunt avizate de către Comitetul Director al Colegiului de Psihologi ; **(iv)** psihologii care utilizează în activitatea profesională metode și tehnici de evaluare și asistență psihologică nestandardizate, sunt obligați să informeze și să obțină consimțământul prealabil al beneficiarului direct ; **(v)** metodele și tehnicile de evaluare psihologică nestandardizate și nevalidate nu pot fi utilizate pentru psihodiagnoza care conține clasificări și ierarhizări de orice formă sau care pot aduce atingere imaginii persoanei și **(vi)** pentru specialitățile în care standardul de calitate prevede obligația utilizării metodelor și tehnicilor standardizate, psihologii pot utiliza în activitatea profesională o probă nestandardizată, în scopul validării acesteia) ;
- în al treilea rând, accentul cade pe **principiul independenței, nediscriminării și imparțialității profesionale** (în conformitate cu care : **(i)** complexitatea îndatoririlor care îi revin psihologului impune din partea acestuia o independență deplină, liberă de orice presiune, îndeosebi de cea derivată din propriile sale interese sau datorată influențelor externe ; **(ii)** psihologul trebuie să evite orice

prejudiciere a independenței sale și să vegheze pentru a nu neglija etica/deontologia sa profesională din dorința de a crea o situație comodă unor beneficiari ai serviciilor sale sau chiar terților ; **(iii)** independența profesională este necesară atât în activitatea psihologilor, cât și a beneficiarului serviciilor sale, iar evaluarea sau intervenția psihologică efectuată de către psiholog beneficiarului serviciilor sale nu este valabilă atunci când ea este realizată din interes personal ori sub efectul unei presiuni externe și **(iv)** activitățile psihologice pot fi realizate și în echipe profesionale, în care activitatea și decizia profesională este unică și colectivă. În această situație, psihologii vor formula un psihodiagnostic general comun. În cazul în care nu se poate formula o concluzie unitară se va solicita o altă opinie de specialitate) ;

- în al patrulea rând, este vorba despre **principiul asigurării demnității, al respectului și al primordialității interesului pentru ființele umane** (în conformitate cu care : **(i)** psihologul acționează întotdeauna pentru oameni și în interesul acestora, valoarea socio-economică a activității de psiholog fiind recunoscută prin lege ; **(ii)** psihologul este obligat să manifeste preocupare, empatie, respect și înțelegere față de beneficiari și față de problemele acestora, acționând întotdeauna fără manifestări de autoritate și fără să exploateze situația beneficiarului serviciilor psihologice ; **(iii)** psihologul prestează serviciile psihologice nediscriminatoriu, indiferent de situația socio-economică, politică, religioasă, rasială, etnică, sexuală, culturală, de vârstă, sau de altă natură a beneficiarului/persoanei care solicită prestarea serviciilor psihologice ; **(iv)** psihologul respectă în același timp valori umanitare, determinate însă și de natura profesiei sale, astfel încât acesta trebuie să aibă în vedere, întotdeauna, asigurarea respectului și demnității umane, acționând pentru ameliorarea afecțiunilor de ordin psihologic, precum și pentru evitarea sau eliminarea efectelor unor evenimente tragice din viața oamenilor ; **(v)** psihologul are în vedere întotdeauna interesul superior al copilului minor, serviciile psihologice sunt parte componentă a serviciilor de sănătate, acestea fiind benefice copilului minor în procesul său de dezvoltare psihică ; **(vi)** ca membru al societății, psihologul acționează întotdeauna pentru soluționarea problemelor sociale, intervenind în limita posibilităților și competențelor sale, precum și a condițiilor în care acestea se manifestă, în vederea soluționării sau ameliorării lor și **(vii)** în toate deciziile profesionale cu caracter psihologic, psihologul trebuie să se asigure că interesul și binele ființei umane prevalează interesului societății ori al științei) ;
- în al cincilea rând, merită atenție **principiul evitării conflictului de interese** (în conformitate cu care: **(i)** psihologul trebuie să evite situația în care ar putea să planeze suspiciuni în legătură cu interesul său față de un beneficiar ; **(ii)** psihologul trebuie să acționeze întotdeauna dintr-o singură poziție profesională, acesta nu trebuie să se prezinte ca apropiat, rudă, sfătuitor și nici ca reprezentantul sau apărătorul unuia dintre beneficiarii serviciilor psihologice și **(iii)** psihologul trebuie să se abțină să colaboreze cu un beneficiar, atunci când se ivește un conflict de

interese, când secretul profesional riscă să fie violat sau când independența sa riscă să fie știrbită) ;

- în al șaselea rând, este important să se țină cont de **principiul confidențialității și păstrării secretului profesional** (în conformitate cu care : **(i)** prin însăși natura misiunii sale, psihologul este depozitarul secretelor beneficiarului serviciilor psihologice și destinatarul informațiilor sale de natură confidențială ; **(ii)** fără o garanție a confidențialității, încrederea în profesia de psiholog și în activitatea psihologului nu pot exista ; **(iii)** obligația psihologului cu privire la secretul profesional servește atât beneficiarului serviciilor psihologice cât și psihologului ; **(iv)** obligația psihologului cu privire la confidențialitatea și secretul profesional nu este limitată în timp ; **(v)** confidențialitatea și secretul profesional sunt recunoscute ca fiind deopotrivă, drepturi și îndatoriri fundamentale ale psihologului și **(vi)** psihologul nu poate fi obligat de către angajator sau de către o altă persoană neautorizată să comunice datele confidențiale sau secretul profesional, cu excepția prevederilor exprese ale legii, la solicitarea instanței de judecată) ;
- în al șaptelea rând, trebuie avut în vedere **principiul informării și obținerii consimțământului prealabil** (în conformitate cu care : **(i)** serviciile psihologice furnizate de către psihologi sunt necesare și utile oricărei persoane, în funcție de nevoile fiecăreia, acestea însă se realizează în anumite condiții, cu o anumită metodologie specifică, prezentând uneori în funcție de beneficiar anumite particularități și riscuri, despre care psihologul are obligația de a informa beneficiarul ; **(ii)** accesul la serviciile psihologice este liber, însă condițiile, scopul, durata, procedurile și metodele utilizate, riscurile, beneficiile, limitele confidențialității actului psihologic, precum și dreptul beneficiarului de a întrerupe sau de a se retrage oricând din sedința psihologică, trebuie să fie cunoscute de către acesta înainte de prestarea serviciilor ; **(iii)** nicio evaluare/intervenție psihologică nu se poate efectua decât după ce beneficiarul direct și-a dat în scris consimțământul prealabil, liber și în cunoștință de cauză ; **(iv)** dispozițiile privind retragerea consimțământului sunt valabile și în ceea ce privește consimțământul exprimat, în condițiile legii, de către altă persoană sau instituție, decât beneficiarul direct al evaluării/intervenției psihologice ; **(v)** atunci când, din cauza unei situații de urgență, nu se poate obține consimțământul prealabil scris al beneficiarului, se va putea proceda imediat la orice evaluare/intervenție psihologică indispensabilă din punct de vedere psihologic și al stării de sănătate, în interesul beneficiarului ; **(vi)** atunci când, potrivit legii, din cauza unei boli psihice sau unei alte cauze, beneficiarul direct nu are capacitatea de a consimți la o evaluare/intervenție psihologică, aceasta nu se poate efectua fără acordul reprezentantului său legal ori fără autorizarea unei autorități sau a unei persoane desemnate prin lege, ori a unei instanțe de judecată) ; **(vii)** în cazul în care beneficiarul direct al serviciilor psihologice este un copil minor sau o altă persoană aflată sub tutelă, psihologul este obligat să obțină acordul și consimțământul pentru evaluarea sau asistența psihologică, de la cel puțin unul dintre reprezentanții legali ai acestora ; **(viii)**

evaluarea psihologică a copilului minor nu poate fi împiedicată în niciun fel de către reprezentanții legali ai acestuia, dacă aceasta este necesară pentru evaluarea stării de sănătate a copilului, în interesul superior al acestuia ; **(ix)** în cazul situațiilor de urgență, pentru a realiza *o evaluare sau o intervenție psihologică*, reclamată de starea psihică a beneficiarului direct, precum și de alte condiții critice de mediu, psihologul poate aprecia oportunitatea obținerii acordului precum și a consimțământului prealabil al reprezentanților legali, în acest caz operând forța majoră ; **(x)** în avizele sau rapoartele elaborate pe baza evaluărilor psihologice ale copilului minor sau ale persoanelor aflate sub tutelă psihologii sunt obligați să precizeze dacă acestea pot/nu pot fi utilizate de către reprezentanții legali în vederea obținerii unor drepturi personale, inclusiv pentru încredințarea minorului, rezultatele/recomandările elaborate de către psiholog neavând valoare de expertiză, fiind realizate în condiții care reclamau urgenta evaluare sau intervenție psihologică ; **(xi)** evaluările/intervențiile psihologice realizate la cererea/cu aprobarea expresă a instanțelor de judecată, au caracter obligatoriu, psihologul fiind absolvit de orice responsabilitate cu privire la nerespectarea condițiilor de obținere a acordului din partea beneficiarului direct sau a reprezentanților legali ai copilului minor ; **(xii)** psihologul, în funcție de vârsta și gradul de maturitate al beneficiarului minor, în situații de urgență și numai strict în interesul superior al copilului minor, luând în considerare solicitarea acestuia, poate realiza evaluarea psihologică fără acordul reprezentanților săi legali, cu condiția anunțării de îndată a acestora sau a autorității tutelare și **(xiii)** în cazul în care evaluarea psihologică a copilului minor a fost realizată numai în prezența unui singur părinte, psihologul este obligat să menționeze în raportul eliberat, imposibilitatea evaluării psihologice a relației acestuia cu celălalt părinte) ;

- în al optulea rând, este vorba despre **principiul dreptului beneficiarului la o a doua opinie în specialitate** (în conformitate cu care : **(i)** în toate situațiile, psihologul va respecta dreptul beneficiarului direct de a obține o a doua opinie de specialitate ; **(ii)** în cazul în care beneficiarul dorește să efectueze o altă examinare psihologică, psihologul examinator inițial poate să efectueze reexaminarea, după cel puțin 72 de ore de la efectuarea examinării psihologice inițiale ; **(iii)** în cazul în care beneficiarul este nemulțumit de concluziile examinării psihologice inițiale și dorește o a doua opinie de specialitate, aceasta va putea fi realizată de către un alt psiholog, după cel puțin 72 de ore de la examinarea psihologică inițială și **(iv)** în cazul constatării riscului de adicție, prezent în cazul beneficiarului, psihologul care efectuează reexaminarea sau psihologul căruia i s-a solicitat cea de a doua opinie de specialitate, solicită beneficiarului direct să prezinte dovada realizării unui consult medical de specialitate, iar în cazul în care se confirmă adicția să prezinte dovada că se află în îngrijire de specialitate).

Deși provin dintr-un document cu un vădit caracter general, toate aceste opt principii, afirmă Sv Rusnac [8], consună perfect cu ceea ce poartă numele de expertiză psihologică judiciară sau – mai exact – cu ceea ce reprezintă normele de organizare și desfășurare ale tipului vizat de expertiză. De exemplu, **principiul competenței, specializării și integrității profesionale**

(care se regăsește în *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică*) își găsește o vie oglindire în **principiul obiectivității și plenitudinii cercetărilor** (care se regăsește în *Legea Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*). Același lucru – ca să mai oferim un exemplu - poate fi observat și în cazul **principiului confidențialității și păstrării secretului profesional** care (fiind ancorat în *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică*) are conexiuni directe cu **principiul păstrării secretului profesional** (prevăzut de *Legea Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar*).

Legătura dintre principiile conținute în *Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică* și cele conținute în *Legea Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar* este atât de evidentă, menționează Sv. Rusnac [9], încât nu încapă îndoială că ei îi aparține un rol aparte în formularea punctelor de vedere cu referire la elementele care stau la baza procesului de expertiză psihologică judiciară.

În concluzie, putem aprecia că orice expertiză psihologică judiciară, indiferent de natura și gradul de complexitate pe care le comportă, trebuie să se întemeieze pe respectarea anumitor principii, a unor idei fundamentale pe care trebuie să se centreze normele de conduită profesională a celor cărora le revine misiunea de a organiza și desfășura un asemenea tip de expertiză. Fie că sunt văzute din perspectiva prevederilor legale cu referire la expertiza judiciară sau din cea a codurilor deontologice ale profesiei de psiholog, fie că sunt abordate din ambele perspective concomitent, principiile avute în vedere constituie, *de facto*, sursa necesară implementării unui model eficient de luare a deciziilor cu caracter etico--profesional, a unui model care, în viziunea specialiștilor [10], presupune parcurgerea a cel puțin opt etape: **(i)** identificarea problemei, **(ii)** stabilirea semnificațiilor de expresie etică și juridică determinate de context și circumstanțe, **(iii)** identificarea și punerea în practică a resurselor etice și juridice, **(iv)** reevaluarea convingerilor și valorilor personale, **(v)** proiectarea modalităților de soluționare a problemei identificate, **(vi)** proiectarea consecințelor (pozitive/negative) pe care le-ar putea genera modalitățile de soluționare a problemei identificate, **(vii)** proiectarea și implementarea strategiei și tehnicilor de realizare a expertizei psihologice judiciare și **(viii)** evaluarea rezultatelor expertizei psihologice judiciare.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție :

- Cum pot fi definite principiile expertizei psihologice judiciare ?
- De ce se afirmă că, pentru a reduce la minimum riscurile pe care le comportă activitățile desfășurate pe dimensiunea expertizei psihologice judiciare, este imperios necesar să fie luate în considerare anumite principii sau – după cum preferă să se exprime Stephen R.

Covey – anumite „ghidaje cu statut de legi naturale”? Aduceți exemple care ar veni în întâmpinarea punctului dvs. de vedere.

- Caracterizați, pe scurt, cele șase principii ale expertizei psihologice judiciare? În baza căror criterii a devenit posibilă identificarea unei asemenea tipologiei?
- Cum explicați faptul că mai mulți specialiști din domeniu sunt de părerea că principiile expertizei psihologice judiciare trebuie să consune, în mod necesar, cu principiile care se regăsesc în *Codul deontologic al profesiei de psiholog*?
- *Demonstrați că principiul competenței, specializării și integrității profesionale (care se regăsește în Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică) consună perfect cu principiul obiectivității și plenitudinii cercetărilor (care se regăsește în Legea Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar).*
- *Demonstrați că principiul confidențialității și păstrării secretului profesional (care se regăsește în Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică) are conexiuni directe cu principiul păstrării secretului profesional (prevăzut de Legea Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar).*
- În ce măsură și cum anume principiile expertizei psihologice judiciare pot influența strategiile și tehnicile de realizare a acesteia ? Aduceți exemple care ar confirma justetea raționamentelor dvs..
- În ce măsură și cum anume principiile expertizei psihologice judiciare pot influența procedura de evaluare a rezultatelor acesteia? Aduceți exemple care ar confirma justetea raționamentelor dvs..

Referințe bibliografice și note:

1. Vezi, spre exemplu, Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 43-50; И. И. Мамайчук И. И. Методологические и методические проблемы судебно-психологической экспертизы. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-i-metodicheskie-problemy-sudebno-psihologicheskoy-ekspertizy>; Мамайчук И. И. Экспертиза личности в судебно-следственной практике. СПб.: Речь, 2002; 3. Мельник В. В., Яровенко В. В. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1990; Холопова Е. Н. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном судопроизводстве: дис. д-ра юрид. наук. М., 2006; Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе: научно-практич. пособие. М.: Гардарики, 1998 sau/și Сафуанов, Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза : учебник для вузов. Москва : Издательство Юрайт, 2021 (Высшее образование).Текст :

- электронный.În: Образовательная платформа Юрайт [сайт]. URL: <https://urait.ru/bcode/477700>.
2. Vezi, în acest sens, Shapiro, D.L. Forensic psychological assessment: an integrative approach. Boston: Allyn & Bacon Bush, 1991; Bush, S.S. Ethical decision making in clinical neuropsychology. New York: Oxford University Press, 2007; Bush, S. S., Connell, M. A., Denney, R. L. *Ethical practice in forensic psychology: A systematic model for decision making*. In: American Psychological Association, 2006. Disponibil: <https://doi.org/10.1037/11469-000> sau/și Swanepoel, M. Ethical decision-making in forensic psychology. Koers (Online) [online]. 2010, vol.75, n.4, pp.851-872. ISSN 2304-8557.
 3. La acest fapt ne-am referit deja în primul capitol al lucrării.
 4. De regulă, în sursele de specialitate, atenția cade pe **LEGEA Nr. 68** din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22 art.458; în vigoare 26.08.22 ; **articolul 12**.
 5. Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 44.
 6. Codul deontologic al profesiei de psiholog cu drept de liberă practică (din 24 noiembrie 2018). Emitent: Colegiul Psihologilor din România. Publicat: Monitorul Oficial, nr.143 din 22 februarie 2019. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/211126>
 7. Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 43-50.
 8. *Ibidem*, p. 46.
 9. *Idem*.
 10. Bush, S. S., Connell, M. A., Denney, R. L. *Ethical practice in forensic psychology: A systematic model for decision making*. In: American Psychological Association, 2006. Disponibil: <https://doi.org/10.1037/11469-000>

Capitolul 6

Tipuri de expertiză psihologică judiciară

Respectând întru-totul prevederile conținute în actele legislative în vigoare – ne referim, cu precădere, la Legea nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [1] și, concomitent, la Codul de procedură penală al Republicii Moldova [2] -, specialiștii din domeniu – îi avem în vedere mai întâi de toate, pe Sv. Rusnac [3; 4], D. Cebotari [5], R. Russu[6] și J. Chihai [7] - nu ezită să atragă atenția asupra faptului că expertiza psihologică judiciară – ca și alte forme de expertiză judiciară (cum ar fi, spre exemplu, expertiza medico – legală sau expertiza psihiatrico-legală) – poate fi de mai multe tipuri. În acest caz – spun ei, conducându-se de articolele și, respectiv, alineatele conținute în actele normative la care ne-am referit ceva mai devreme – , contează să se țină cont de existența a cel puțin patru criterii : (a) consecutivitatea efectuării expertizelor, (b) volumul cercetărilor, (c) numărul de experți care

au participat la efectuarea cercetărilor și **(d)** numărul de domenii științifice aplicate la efectuarea expertizei.

Astfel, după consecutivitatea efectuării cercetărilor, expertizele psihologice judiciare pot fi clasificate în **primare și repetate**.

- **Expertiza psihologică judiciară primară** este expertiza efectuată de către un psiholog expert judiciar sau de către o comisie de psihologi experți judiciari **pentru prima dată**, în cazul în care obiectul de cercetare nu a mai fost supus anterior, în cadrul unui proces, vreunei expertize de aceeași specializare.
- **Expertiza psihologică judiciară repetată** este expertiza care se efectuează cu privire la aceleași obiecte, fapte, circumstanțe și care soluționează aceleași întrebări formulate la efectuarea expertizei psihologice judiciare primare și/sau suplimentare. Expertiza psihologică judiciară repetată se dispune în cazul în care concluziile expertizei psihologice judiciare primare și/sau suplimentare au fost apreciate de ordonatorul expertizei ca fiind neîntemeiate sau în privința cărora există îndoieli referitoare la veridicitatea acestora, iar deficiențele nu pot fi înlăturate prin audierea psihologului expert judiciar care a efectuat expertiza. La efectuarea expertizei repetate, toate chestiunile examinate în cadrul expertizei anterioare se examinează din nou. Expertiza psihologică judiciară repetată se dispune în cazurile în care:

- (a) concluziile expertului sunt neclare, contradictorii, neîntemeiate sau dacă există îndoieli în privința acestora;
- (b) ordonatorul expertizei sau instanța de judecată a constatat că expertul judiciar nu avea dreptul să o efectueze ori și-a depășit competența;
- (c) a fost încălcată ordinea procesuală de dispunere a expertizei;
- (d) s-au constatat încălcări ale metodelor sau procedurilor de efectuare a expertizei;
- (e) concluziile expertului nu au fost corelate cu datele de fapt, puse la dispoziția lui;
- (f) concluziile intră în contradicție cu datele de fapt ce figurează în procesul judiciar;
- (g) există contradicții esențiale între opiniile experților participanți la efectuarea unei expertize în comisie.

În toate cazurile, efectuarea expertizei psihologice repetate se pune în sarcina unui alt expert sau a unei alte comisii de experți. **Expertul sau experții care au efectuat expertiza psihologică judiciară primară pot asista la efectuarea expertizei psihologice judiciare repetate pentru a da explicații pe marginea concluziilor formulate în urma expertizei primare, însă nu pot participa la efectuarea investigațiilor și la finalizarea concluziilor.** Rezultatele expertizei

psihologice judiciare repetate au aceeași valoare probantă ca și rezultatele expertizei anterioare și se apreciază în coroborare cu alte probe. Expertiza psihologică judiciară repetată se dispune motivat. La dispunerea expertizei psihologice judiciare repetate se prezintă raportul expertizei psihologice judiciare primare, precum și toate materialele prezentate în cadrul expertizei psihologice judiciare primare.

Dacă e să luăm în calcul **volumul de cercetări**, expertizele psihologice judiciare pot fi clasificate în **expertize psihologice judiciare de bază și expertize psihologice judiciare suplimentare**.

- **Expertiza psihologică judiciară de bază** este expertiza în care se efectuează volumul principal de examinări/investigații.
- **Expertiza psihologică judiciară suplimentară** se dispune în cazul în care concluziile expertului sunt incomplete și necesită explicații sau completări sau atunci când apar întrebări noi referitoare la circumstanțele examinate și, în toate cazurile, răspunsurile nu pot fi obținute prin audierea expertului. **Expertiza psihologică judiciară se consideră a fi incompletă dacă expertul nu a cercetat toate obiectele sau dacă nu a răspuns la toate întrebările prezentate spre soluționare.** În cadrul expertizei psihologice judiciare suplimentare, expertul realizează investigații doar în partea în care acestea nu au fost efectuate în cadrul expertizei psihologice judiciare de bază. Efectuarea expertizei psihologice judiciare suplimentare se dispune, de regulă, aceluiași expert care a realizat expertiza psihologică judiciară de bază, dar poate fi dispusă și altui expert. Expertiza psihologică judiciară suplimentară se dispune motivat. În cazul dispunerii expertizei psihologice judiciare suplimentare se prezintă raportul expertizei psihologice judiciare primare, precum și toate materialele prezentate în cadrul acesteia.

După **numărul de experți antrenați în examinări/cercetări**, expertizele psihologice judiciare pot fi clasificate în **expertize psihologice judiciare individuale și expertize psihologice judiciare în comisie**.

- **Expertiza psihologică judiciară individuală** este efectuată de un singur psiholog expert judiciar, în unul sau mai multe domenii de specializare a expertizei judiciare.
- **Expertiza psihologică judiciară în comisie** este expertiza efectuată de către experți judiciari **din același domeniu sau din domenii diferite ale expertizei judiciare**. Expertiza psihologică judiciară în comisie se dispune în cazul în care examinările au un caracter complex ori sunt voluminoase sau dacă există expertize efectuate anterior care prezintă concluzii divergente. În cadrul expertizei psihologice judiciare în comisie pot fi formulate întrebări referitoare la cauzele

divergențelor între concluziile expertizelor psihologice judiciare anterioare. Experții incluși în comisie stabilesc scopurile, succesiunea și volumul cercetărilor în funcție de caracterul obiectului expertizei. **La finalul cercetărilor în cadrul expertizei psihologice judiciare în comisie se întocmește un singur raport de expertiză**, care este semnat de toți experții ce fac parte din componența comisiei. În situația în care nu există o concluzie comună, unanim acceptată, în raportul de expertiză se prezintă concluzia acceptată de majoritatea experților participanți în cadrul comisiei la efectuarea expertizei ori se declară despre imposibilitatea prezentării unor concluzii comune. **Opiniile divergente ale experților se expun în concluzii separate** care se anexează la raportul de expertiză și, de asemenea, se prezintă ordonatorului expertizei.

În funcție de **complexitatea domeniilor științifice aplicate la efectuarea expertizelor psihologice judiciare**, acestea pot fi clasificate în **monospecializate și complexe**.

- Se consideră **expertiză psihologică judiciară monospecializată** expertiza ale cărei cercetări se efectuează cu aplicarea cunoștințelor dintr-un singur domeniu al științei, adică din domeniul psihologiei.
- **Expertiza psihologică judiciară complexă** se efectuează în cazurile în care pentru elucidarea faptelor sau circumstanțelor cauzei sînt necesare concomitent nu doar cunoștințe din domeniul psihologiei, ci și cunoștințe din mai multe domenii ale științei, tehnicii sau din alte domenii ale activității umane. Expertiza psihologică judiciară complexă se poate efectua fie de către o comisie de experți calificați în diferite genuri de expertiză, fie de către un singur expert calificat în mai multe genuri de expertiză. Fiecare expert participant la expertiza psihologică judiciară complexă efectuează cercetări în limita competențelor sale. Expertul participă la formularea răspunsului doar la acele întrebări, cuprinse în actul de dispunere a expertizei, care corespund domeniului său de specializare. Organizarea unor expertize psihologice judiciare complexe este atribuită conducătorului instituției publice de expertiză judiciară sau unuia dintre experții incluși în comisia instituită pentru efectuarea cercetărilor complexe, desemnat de către conducătorul instituției publice de expertiză judiciară. În urma expertizei psihologice judiciare complexe se întocmește un **singur raport**, în care se indică cercetările efectuate de fiecare expert, volumul acestora, experții care au formulat răspunsuri la întrebări și concluziile la care s-a ajuns. Raportul de expertiză psihologică judiciară complexă este semnat de către expertul judiciar doar în partea care se referă la cercetările efectuate de el.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție :

- Cum se explică faptul că expertiza psihologică judiciară poate fi de mai multe tipuri?
Aduceți argumente care ar demonstra că acest fapt nu este întâmplător.

- Demonstrați că expertiza psihologică primară ar putea fi succedată de o expertiză psihologică judiciară repetată. Aduceți argumente preluate din legislația în vigoare sau/și din literatura de specialitate.
- Este sau nu este corectă afirmația potrivit căreia expertul sau experții care au efectuat expertiza psihologică judiciară primară nu pot asista la efectuarea expertizei psihologice judiciare repetate? Aduceți argumente preluate din legislația în vigoare sau/și din literatura de specialitate.
- Demonstrați că expertiza psihologică judiciară de bază ar putea fi succedată de o expertiză psihologică judiciară suplimentară. Aduceți argumente preluate din legislația în vigoare sau/și din literatura de specialitate.
- Comentați afirmația: „În cadrul expertizei psihologice judiciare suplimentare, expertul realizează investigații doar în partea în care acestea nu au fost efectuate în cadrul expertizei psihologice judiciare de bază”.
- Stabiliți și explicați deosebirile existente între expertiza psihologică judiciară în comisie și expertiza psihologică judiciară complexă.
- În ce măsură împărtășiți ideea potrivit căreia tipurile de expertiză psihologică judiciară pot fi divizate în bune și rele, adecvate și inadecvate? Pronunțându-vă *pro* sau *contra*, aduceți argumente care ar fi în acord cu propriile dvs. observații și care ar reflecta, în același timp, punctul de vedere al specialiștilor din domeniu.

Referințe bibliografice și note:

1. LEGEA Nr. 68 din 14-04-2016, „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22 art.458; în vigoare 26.08.22; articolele 27 – 35.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 248-251, 05 noiembrie 2013, art. 6, alineatele 12¹ - 12⁵ Disponibil : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123540&lang=roși
3. Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 39-41;
4. Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”), pp. 207-208;
5. Cebotari, D. Esența și posibilitățile expertizei psihologice judiciare. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/expertiza-judiciara-psihologica-pdf-free.html>
6. Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf
7. Chihai, J. Expertiza psihologică în sistemul judiciar. Disponibil: http://www.tinread.usarb.md:8888/jspui/bitstream/123456789/1399/1/expert_psih_sist_jud.pdf

Capitolul 7

Efectuarea expertizei psihologice judiciare. Termene, condiții și etape

1. Termene

Termenul de efectuare a oricărei expertize judiciare, spun specialiștii [1] se încadrează în noțiunea mai largă de „termen rezonabil”, prevăzută în actele normative ale CEDO. În mod firesc, la stabilirea termenului de realizare a expertizei psihologice judiciare se ia în considerație **gradul de complexitate, normativele stabilite în dreptul muncii și termenul solicitat de ordonatorul expertizei.** În funcție de instituția care urmează să efectueze expertiza, termenul de efectuare se stabilește, conform legislației în vigoare [2] de către conducătorul instituției publice de expertiză judiciară sau, în cazul expertului judiciar care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară, de către expertul judiciar.

La solicitarea motivată a expertului judiciar, termenul de efectuare a expertizei poate fi prelungit de către conducătorul instituției publice de expertiză judiciară sau, în cazul expertului judiciar care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară, sub răspundere proprie, fapt care se aduce la cunoștința ordonatorului expertizei. Neprezentarea raportului de expertiză în termenul stabilit, fără motive întemeiate, atrage răspundere disciplinară în conformitate cu legislația în vigoare [3].

2. Condiții

2.1. Locul și condițiile efectuării expertizei psihologice judiciare

Potrivit legislației în vigoare [4], cercetările și investigațiile din cadrul expertizei judiciare se efectuează în spațiile autorizate, în corespundere cu genul de expertiză efectuată. În cazul expertizei psihologice judiciare este vorba despre spațiile în care se regăsesc fie instituțiile publice de expertiză judiciară, fie birourile individuale sau/asociate de expertiză judiciară. În cazul în care se impune necesitatea efectuării unor cercetări și investigații la fața locului sau la locul aflării obiectului ce urmează a fi examinat, ordonatorul expertizei sau solicitantul acesteia asigură expertului judiciar deplasarea spre obiectul cercetării și înapoi, accesul liber la obiectul

respectiv, precum și condiții optime de lucru. În cele din urmă, raportul de expertiză judiciară se întocmește în incinta instituției publice de expertiză judiciară sau a biroului de expertiză judiciară.

2.2. Actul de dispunere a expertizei psihologice judiciare

Actul de dispunere a expertizei psihologice judiciare, în acord cu Legea Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [5], înseamnă ordonanța organului de urmărire penală sau încheierea instanței de judecată, prin care se atestă efectuarea expertizei psihologice judiciare sau, după caz, cererea de efectuare a expertizei psihologice judiciare depusă de către părți din inițiativă proprie și pe cont propriu în condițiile codurilor de procedură civilă, penală și contravențională.

Normele procesuale civile și cele procesuale penale stabilesc în mod clar forma și conținutul actului privind efectuarea expertizei. În procedura civilă, încheierea judecătorească privind efectuarea expertizei conține: denumirea instanței care a dispus efectuarea expertizei, data emiterii dispoziției, numele și prenumele sau denumirea părților, cauza care se examinează, denumirea expertizei, faptele pentru a căror elucidare se efectuează expertiza, întrebările puse expertului, numele expertului sau denumirea instituției căreia i se încredințează expertiza, materialele în litigiu și cele trimise la expertiză judiciară pentru comparație, alte date privind efectuarea expertizei judiciare, cine achită costul expertizei judiciare, alte date prevăzute de lege. În încheiere se indică, de asemenea, faptul că expertul este somat de instanța judecătorească sau de șeful instituției în cazul prezentării cu bună știință a unui raport de expertiză fals [6]. În procedura penală, în virtutea particularităților acesteia, există două categorii de acte prin care se dispune expertiza judiciară. La faza de urmărire penală, expertiza se dispune prin ordonanța organului de urmărire penală sau a procurorului, iar la faza de judecare a cauzei – prin încheierea instanței [7], acestea adoptându-se sub formă de documente separate și fiind semnate de către judecător [8]. Conținutul actelor este similar, în acestea indicându-se: cine a inițiat dispunerea expertizei judiciare; temeiurile pentru care se dispune expertiza judiciară; obiectele, documentele și alte materiale prezentate expertului cu mențiunea când și în ce împrejurări au fost descoperite și ridicate; întrebările formulate expertului; denumirea instituției de expertiză judiciară sau, după caz, numele și prenumele expertului căruia i se pune în sarcină efectuarea expertizei judiciare [9]. Actele sunt obligatorii pentru instituția sau persoana care urmează să efectueze expertiza

judiciară. În actul de dispunere a expertizei obiectele expertizei judiciare trebuie să fie delimitate: în privința cărora înaintate întrebări cât și cele de referință. Ordonatorul expertizei judiciare trebuie să asigure expertului judiciar accesul la aceste obiecte, conform articolului 14 din Legea Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”.

2.3. Expertiza psihologică extrajudiciară

În cadrul instituțiilor publice de expertiză judiciară și al birourilor de expertiză judiciară se pot efectua și expertize psihologice extrajudiciare conform specializărilor deținute. Conform legislației în vigoare [10], expertiza extrajudiciară se efectuează în temeiul unei cereri scrise a persoanei fizice sau juridice privind efectuarea expertizei. Cererea trebuie să conțină informațiile și anexele necesare și suficiente care să permită efectuarea completă a cercetării potrivit actului de dispunere a expertizei judiciare. Plata pentru expertiza extrajudiciară se efectuează conform prevederilor stipulate în Legea Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [11]. În mod evident, expertiza psihologică extrajudiciară se realizează în afara unui proces judiciar și presupune efectuarea unor cercetări metodice, cu aplicarea de cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice, pentru formularea unor concluzii argumentate cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, corpul și psihicul uman. După efectuarea expertizei psihologice extrajudiciare, potrivit aceluiași cadru legal, cercetările și concluziile **se expun într-un raport de expertiză psihologică extrajudiciară, căruia i se aplică prevederile stabilite pentru raportul de expertiză judiciară și care se prezintă persoanei care a solicitat efectuarea expertizei extrajudiciare.** Este de menționat faptul că expertiza psihologică extrajudiciară poate servi drept material auxiliar pentru o plângere, decizie, negociere, tranzacție de împăcare sau pentru un alt proces de natură extrajudiciară.

2.4. Liberul consimțământ și constrângerea la efectuarea expertizei psihologice judiciare asupra persoanelor

În Legea Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” există un articol special [12] prin care se stipulează că examinarea unei persoane în viață se efectuează doar cu liberul ei consimțământ, cu excepția cazurilor în care efectuarea expertizei este obligatorie conform legislației de procedură. Potrivit actului normativ invocat,

consimțământul persoanei care urmează să fie examinată se prezintă în scris ordonatorului expertizei. Dacă persoana față de care a fost dispusă efectuarea expertizei nu a atins vârsta de 16 ani sau este lipsită de capacitatea de exercițiu, consimțământul acesteia este redactat de reprezentantul ei legal. În plus, dacă persoana se eschivează în mod vădit să se prezinte pentru efectuarea expertizei, ordonatorul expertizei poate decide aducerea forțată a acesteia în modul stabilit de legislație.

2.5. Respectarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei supuse expertizei psihologice judiciare

Legislația în vigoare [13] interzice restrângerea drepturilor persoanei supuse oricărui tip de expertiză judiciară, cu excepția cazurilor în care aceasta este prevăzută în mod expres de legislație. Este interzis, spune legea, să se recurgă la violență, amenințare, înșelăciune sau alte metode ilegale cu scopul obținerii informației de la persoana supusă expertizei judiciare.

2.6. Prezența altor participanți la procesul judiciar la examinarea persoanei supuse expertizei psihologice judiciare

La examinarea persoanei supuse expertizei psihologice judiciare, dacă e să ne conducem de actele normative în vigoare [14], pot fi prezente persoanele care au acest drept conform legislației de procedură. Prezența altor persoane la efectuarea expertizei este permisă doar cu consimțământul persoanei examinate și cu acordul scris al ordonatorului expertizei. La examinarea persoanei lipsite de capacitatea de exercițiu sau a minorului asistă reprezentantul său legal și/sau apărătorul său. Dacă apărătorul sau reprezentantul legal al persoanei supuse expertizei împiedică prin acțiunile sale efectuarea expertizei judiciare, printr-un demers motivat al expertului judiciar, ordonatorul expertizei poate interzice motivat prezența acestuia în continuare. Potrivit aceluiași acte, nu este permisă prezența persoanei supuse expertizei, a reprezentantului său legal ori a apărătorului său în următoarele cazuri: **(a)** la întocmirea raportului de expertiză, **(b)** în timpul consultării experților, la efectuarea expertizei în comisie sau a expertizei complexe și **(c)** la efectuarea cercetărilor, dacă prezența sa nu este necesară în virtutea naturii cercetărilor sau dacă aceasta poate împiedica efectuarea lor.

2.7. Asigurarea logistică a expertizei psihologice judiciare

În cazul în care se impune necesitatea efectuării unor cercetări și investigații la fața locului sau la locul aflării obiectului ce urmează a fi examinat, ordonatorul expertizei sau solicitantul acesteia îi asigură expertului judiciar deplasarea spre obiectul cercetării și înapoi, accesul liber la obiectul respectiv, precum și condiții de lucru optime [15]. În procedura penală, ordonatorul este obligat să asigure prezentarea la expert a bănuțului, a învinuțului, a inculpatului, a părții vătămăte, a martorului, dacă apare necesitatea de a efectua cercetarea stării lor psihice ori dacă prezența lor este necesară la efectuarea expertizei [16]. În procedura civilă, expertul este în drept, în măsura stabilită de instanța judecătorească, să consulte părțile în problemele de efectuare a expertizei, să nu întreprindă, fără încuviințarea instanței care a dispus efectuarea expertizei, cercetări care să distrugă total sau parțial obiectul cercetării ori care să schimbe calitatea sau însușirea lui [17].

2.8. Accesul psihologului expert la materialele dosarului

În scopul realizării unei expertize obiective, psihologul expert are dreptul de acces la materialele dosarului, inclusiv dreptul de a cere ordonatorului expertizei materiale suplimentare necesare pentru întocmirea raportului de expertiză, precum și explicații cu privire la anumite fapte ori împrejurări ale cauzei, necesare pentru efectuarea expertizei sau pentru dreptul de a asista, cu permisiunea ordonatorului expertizei judiciare, la efectuarea acțiunilor de procedură și de înaintare a demersurilor referitoare la obiectul expertizei [18]. Totodată, în cadrul urmăririi penale, ordonatorul este obligat să asigure prezentarea la expert a bănuțului, a învinuțului, a inculpatului, a părții vătămăte, a martorului, dacă apare necesitatea de a examina starea lor psihică ori dacă prezența lor este necesară la efectuarea expertizei judiciare [19].

2.9. Asigurarea confidențialității

Normele procesuale îl obligă pe expert să nu divulge circumstanțele și datele care i-au devenit cunoscute în urma efectuării expertizei psihologice judiciare sau în urma participării la ședința de judecată închisă, inclusiv circumstanțele referitoare la inviolabilitatea vieții private, de familie sau alte informații cu accesibilitate limitată [20], precum și cele ce constituie secret de serviciu sau un alt secret ocrotit de lege [21]. De asemenea, expertul este obligat să păstreze confidențialitatea urmăririi penale, dacă persoana care efectuează urmărirea penală îi cere acest

lucru. În asemenea cazuri, expertul este prevenit și depune o declarație, în scris, că a fost prevenit cu privire la răspunderea pe care o va purta, conform articolului 315 din Codul Penal al Republicii Moldova.

2.10. Refuzul de efectuare a expertizei psihologice judiciare

Legislația în vigoare [22], îi permite psihologului - expert judiciar să refuze efectuarea expertizei judiciare în următoarele cazuri:

- (a) a fost încălcată procedura de dispunere a expertizei judiciare;
- (b) întrebările prezentate spre soluționare depășesc competența sa ori se constată că realizările științei psihologice nu permit soluționarea lor;
- (c) materialele prezentate pentru efectuarea expertizei sînt insuficiente;
- (d) expertul judiciar nu dispune de condiții, metode și proceduri aprobate, nici de mijloacele tehnice necesare pentru efectuarea cercetărilor;
- (e) există un pericol pentru viața sau sănătatea expertului judiciar, care depășește limitele riscului profesional;
- (f) nu este asigurat accesul liber la obiectul expertizei sau nu există condițiile necesare pentru efectuarea expertizei;
- (g) nu a fost achitată taxa pentru serviciile de efectuare a expertizei;
- (h) nu există niciunul dintre temeiurile prevăzute la art. 29 alin. (3) al Legii Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” pentru a dispune o expertiză judiciară repetată, nici temeiurile prevăzute la art. 31 alin. (1) al aceleiași legi pentru a dispune o expertiză suplimentară.

În cazul existenței unuia dintre motivele invocate mai sus, expertul judiciar informează în scris ordonatorul expertizei despre refuzul efectuării expertizei judiciare, despre motivele care au stat la baza acestui refuz și despre necesitatea ridicării de către acesta a materialelor prezentate pentru efectuarea expertizei.

3. Etape

Procesul de cercetare în domeniul expertizelor judiciare – inclusiv, în domeniul expertizelor psihologice judiciare - constă, după cum e și firesc să fie, din etape realizate succesiv, din niște etape care își au propriile sarcini, tehnici și metode de implementare. Potrivit specialiștilor [23], care, și de această dată, își construiesc ideile în acord cu normele legale în vigoare, în cadrul procesului de expertizare se conturează mai multe etape, cu o consecutivitate strictă în desfășurare, de la examinarea prealabilă a documentelor prezentate până la perfectarea rezultatelor legate de munca depusă.

În toate tipurile și specialitățile de expertiză judiciară, inclusiv în cele ce vizează expertiza psihologică judiciară, etapele avute în vedere se prezintă, la modul general, în felul următor :

- examinarea prealabilă sau etapa pregătitoare;
- examinarea separată (intrinsecă) a obiectelor;
- experimentul de expertiză;
- examinarea comparativă;
- evaluarea rezultatelor cercetărilor în vederea formulării concluziilor (etapa de sintetizare);
- formularea concluziilor;
- întocmirea raportului de expertiză judiciară.

Cum arată, în fond, caracteristicile definiției ale celor șapte etape ?

3.1. Examinarea prealabilă sau etapa pregătitoare, spun specialiștii din domeniu [24], este faza preliminară în cadrul căreia expertul efectuează o serie de verificări și activități de pregătire pentru efectuarea cercetărilor.

Obiectivele etapei:

- familiarizarea cu obiectul și materialele expertizei;
- aprecierea competențelor;
- determinarea sarcinilor de bază ce îi revin expertului din actul de dispunere a expertizei;
- stabilirea cadrului legal și organizatoric al activităților pe care urmează să le desfășoare expertul;
- verificarea corespunderii obiectelor puse la dispoziție cu cele enumerate în actul de dispunere;
- stabilirea sarcinilor expertizei;
- verificarea corectitudinii formulării întrebărilor;
- conlucrarea cu ordonatorul expertizei în scopul înlăturării eventualelor inexactități;
- determinarea consecutivității aplicării metodelor și procedeelelor de expertizare.

3.2. Esența etapei de examinare separată (intrinsecă) a obiectelor, potrivit aceluiași sursă [25], rezidă în separarea obiectelor și examinarea minuțioasă a fiecăruia în parte, în scopul stabilirii proprietăților acestora, a indicilor generali și particulari. Examinarea separată constă în studierea multilaterală și completă a proprietăților și caracteristicilor fiecărui obiect cercetat în parte, a fenomenelor și proceselor în mod separat. La această etapă, expertul înaintează versiunile de expertiză, determină posibilele căi de soluționare a întrebărilor care

stau în fața sa și alcătuiește planul de efectuare a cercetărilor în cadrul expertizei, determină metodele și procedurile concrete care urmează a fi utilizate pentru cercetarea acestora, stabilește, fixează, descrie și evidențiază trăsăturile/caracteristicile generale și particulare ale obiectelor care au importanță pentru obiectul expertizei, în corespundere cu întrebările care necesită a fi soluționate, evaluează rezultatele obținute ale cercetării separate, creează imaginea clară a proprietăților generale și individuale ale fiecărui obiect/fenomen în parte. Etapa se finalizează cu cunoașterea deplină a tuturor caracteristicilor generale și individuale ale fiecărui obiect/fenomen/informație/circumstanță în parte.

3.3. În optica specialiștilor din domeniu [26], experimentul de expertiză nu trebuie privit ca o fază strict delimitată, deoarece el reprezintă o componentă alternativă a etapei de examinare separată. Astfel, experimentul de expertiză se efectuează în caz de necesitate, rezultând din întrebările ce urmează a fi soluționate de către expert. Experimentul constă în efectuarea cercetărilor cu scopul stabilirii faptului concret și al legăturii cauzale între fapte și fenomene. Experimentul de expertiză se efectuează în caz de necesitate, rezultând din întrebările care urmează a fi soluționate de către expert.

Obiectivul experimentului de expertiză poate fi:

- verificarea ipotezelor (a celei generale și a celor particulare/de lucru) legate de procesul expertizării;
- stabilirea legăturii cauzale existente între anumite fapte, fenomene sau/și procese;
- reconstituirea împrejurărilor în care s-a produs infracțiunea;
- identificarea unor anumite circumstanțe/fapte noi sau a legăturii existente între circumstanțele /faptele deja cunoscute;
- validarea ipotezei emise de ordonator.

3.4. La etapa examinării comparative, conform aceluiași specialiști [27], se urmărește stabilirea caracteristicilor de asemănare și/sau a caracteristicilor de deosebire dintre obiecte, persoane, procese, fenomene, date etc., având drept scop final stabilirea caracteristicilor diferite ori coincidente între obiectele comparate, sau a corespunderii faptelor sau/și obiectelor unor anumite norme prestabilite prin acte oficiale ori dovedite atât prin legile respectivelor științe, cât și prin mijlocirea raționamentelor logice.

3.5. Etapa sintetizării, a evaluării rezultatelor cercetărilor reprezintă, în viziunea specialiștilor, faza cu cea mai mare răspundere, în care se formulează concluzia prealabilă asupra sarcinilor de expertiză. Aprecierea se face doar în baza rezultatelor obținute în urma examinărilor, prin argumentare științifică, deducându-se concluziile prealabile. Argumentările se fac în conformitate cu teoria științifică de argumentare, utilizându-se datele științelor de bază (conforme specialităților de expertiză judiciară).

Obiectivul etapei presupune:

- sistematizarea și generalizarea caracteristicilor relevante;
- aprecierea și lămurirea totalității caracteristicilor stabilite ale obiectelor în litigiu și ale mostrelor de comparație;
- aprecierea caracteristicilor stabilite la soluționarea sarcinilor concrete;
- lămurirea în cazurile de identificare a similitudinilor/deosebirilor obiectelor examinate, după totalitatea caracteristicilor determinate;
- explicarea modificării unor caracteristici ale obiectelor sub influența unor factori (context, circumstanțe, vârstă, condiții de executare etc.);
- evaluarea complexă a rezultatelor examinărilor, justificarea științifică și formularea concluziilor prealabile pe baza procedeele logice de generalizare, a metodelor de gândire abstractă, care permit clarificarea legăturilor lăuntrice, a esenței indicilor utilizați, a obiectelor, a fenomenelor, a proprietăților lor comune și particulare.

3.6. La etapa formulării concluziilor, în urma evaluării rezultatelor cercetării, expertul pune în lumină concluziile expertizei efectuate. Concluziile formulate de el, afirmă specialiștii avuți în vedere [28], trebuie să respecte anumite cerințe:

- să rezulte din cercetările efectuate și să se bazeze pe totalitatea caracteristicilor relevante;
- să fie formulate în baza analizei rezultatelor obținute pe parcursul tuturor etapelor anterioare, a lămuririi prezenței și provenienței faptelor stabilite (datelor de fapt), a aprecierii acestor fapte în scopul lămuririi motivelor apariției lor și a relevării motivelor suficiente pentru confirmarea sau dezmințirea rezultatelor cercetării efectuate;
- să fie rezultatul unei construcții logice;
- să reflecte caracterul complet și obiectivitatea cercetării.

Mai mult, la formularea concluziilor, expertul trebuie:

- să răspundă complet, riguros și exact la fiecare întrebare în parte adresată de organul care a dispus expertiza, în conformitate cu caracteristicile relevante;

- să formuleze concluzii argumentate numai în problema care necesită o calificare de specialitate;
- să formuleze răspunsuri la întrebările formulate în actul de dispunere a expertizei și care sunt din domeniul său de specializare;
- să evite a se pronunța asupra problemelor de natură juridică și a celor ce țin de resortul altor specialiști, cu indicarea cauzelor imposibilității soluționării problemelor;
- să evite formularea concluziilor confuze ;
- să expună concluziile într-o formă corespunzătoare paradigmatelor și metodologiilor de specialitate.

Expertul poate prezenta concluzii referitoare și la alte fapte sau/și circumstanțe care, deși nu și-au găsit oglindire în textul actului de dispunere a expertizei, ar putea fi importante, în viziunea lui, pentru elucidarea adevărului.

3.7. Raportul de expertiză judiciară, a cărui apariție simbolizează finalizarea ultimei – celei de-a șaptea - etape, constituie un important mijloc de probă. În strictă conformitate cu legislația în vigoare, acesta se întocmește de către expertul judiciar drept urmare a cercetărilor științifico-practice și metodice efectuate de către acesta în scopul aflării adevărului în cadrul unor cauze civile, penale sau/și contravenționale. La întocmirea raportului de expertiză judiciară se aplică cunoștințe speciale și procedee tehnico-științifice și se descriu datele privind întrebările înaintate expertului spre soluționare, obiectele supuse examinărilor, cercetările efectuate, rezultatele acestor cercetări și concluziile formulate de către expertul judiciar în legătură cu întrebările ce iau fost puse, precum și alte date stabilite de actele normative în vigoare. Raportul de expertiză se prezintă ordonatorului expertizei judiciare care a dispus efectuarea expertizei.

În concluzie, efectuarea expertizei psihologice judiciare – ca și efectuarea oricărei alte expertize de sorginte judiciară - constituie expresia unui proces extrem de complicat, a unui proces care, pe lângă faptul că trebuie să se înscrie în anumite termene și în anumite condiții speciale de organizare și desfășurare a investigațiilor, să ia în calcul refuzul de efectuare a expertizei psihologice judiciare și să țină cont de posibilitatea prezenței altor actanți din cadrul procesului judiciar la examinarea persoanei supuse procedurilor de expertiză, mai trebuie să se realizeze în deplinătate principiului de respectare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei supuse expertizei și să treacă, concomitent, prin șapte etape consecutive - etapa examinării

prealabile a documentelor și cirmstanțelor, etapa examinării separate a obiectelor, etapa experimentului de expertiză, etapa examinării comparative, etapa evaluării rezultatelor cercetărilor în vederea formulării concluziilor (etapa de sintetizare), etapa formulării concluziilor și, în final, etapa întocmirii raportului de expertiză psihologică judiciară.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție :

- Comentați afirmația: „Termenul de efectuare a oricărei experize judiciare, inclusiv a expertizei psihologice judiciare, se încadrează în noțiunea mai largă de „termen rezonabil”. Aduceți exemple care ar confirma justetea raționamentelor dvs.
- Caracterizați, pe scurt, spațiile și condițiile în care trebuie să se desfășoare expertiza psihologică judiciară. În mod obligatoriu, oferind informații, faceți trimitere la sursele din care v-ați inspirat.
- Ce reprezintă, în fond, actul de dispunere a expertizei psihologice judiciare și care sunt formele în care acesta își face apariția?
- Descrieți, pe scurt, conținutul încheierii judecătorești privind efectuarea expertizei psihologice judiciare emise în cadrul procedurii civile.
- Descrieți, pe scurt, conținutul încheierii judecătorești privind efectuarea expertizei psihologice judiciare emise în cadrul procedurii penale.
- Este sau nu este corectă afirmația potrivit căreia conținutul încheierii judecătorești privind efectuarea expertizei psihologice judiciare emise în cadrul procedurii civile se deosebește semnificativ de conținutul încheierii judecătorești privind efectuarea expertizei psihologice judiciare emise în cadrul procedurii penale? Pronunțându-vă *pro* sau *contra*, aduceți argumente preluate din legislația în vigoare sau/și din literatura de specialitate.
- Descrieți, pe scurt, esența, semnificațiile și mecanismele de realizare ale expertizei psihologice extrajudiciare.
- Comentați afirmația: „Expertiza psihologică extrajudiciară poate servi drept material auxiliar pentru o plângere, decizie, negociere, tranzacție de împăcare sau pentru un alt proces de natură extrajudiciară”.

- Cum explicați faptul că la efectuarea expertizei psihologice judiciare pot fi prezente și alte persoane? Aduceți argumente care ar demonstra că acest fapt trebuie luat în considerare.
- Cum explicați faptul că legislația în vigoare îi permite psihologului - expert judiciar să refuze efectuarea expertizei judiciare? Elaborați un micro-eseu centrat pe elucidarea cazurilor în care un asemenea refuz devine pe deplin explicabil.
- Cum se prezintă, la modul general, etapele procesului de expertiză psihologică generală și cum pot fi redate caracteristicile definiției ale acestora. Elaborați un tabel în care să ar regăsiți fiecare din aceste etape, iar în dreptul lor – respectivele caracteristici definiției.

Referințe bibliografice și note:

1. Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, p. 45.
2. Vezi LEGEA Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22; în vigoare 26.08.22; **articolul 13**. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93158&lang=ro
3. *Idem*.
4. *Ibidem*, articolul 14.
5. *Ibidem*, articolul 2.
6. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294, **articolul 15**. *Versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin LP133 din 15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro
7. Vezi Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 248-251, 05 noiembrie 2013, **art. 144**. Disponibil : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123540&lang=ro
8. *Ibidem*, articolul 342.
9. *Ibidem*, articolul 144.
10. *Ibidem*, articolul 19.
11. *Ibidem*, articolul 75.
12. *Ibidem*, articolul 20.
13. *Ibidem*, articolul 22.
14. *Ibidem*, articolul 25.
15. *Ibidem*, articolul 14.
16. Vezi Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 248-251, 05 noiembrie 2013, **art. 150**. Disponibil : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123540&lang=ro
17. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294, **articolul 154**. *Versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin LP133 din*

[15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784. Disponibil:](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro)
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro

18. Vezi LEGEA Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22 ; în vigoare 26.08.22; **articolul 51**. Disponibilă:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93158&lang=ro
19. Vezi Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial, nr. 248-251, 05 noiembrie 2013, **art. 150**. Disponibil :
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123540&lang=ro
20. *Ibidem*, articolul 88.
21. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Publicat : 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294, **articolul 154**. *Versiune în vigoare din 14.01.19 în baza modificărilor prin [LP133 din 15.11.18 MO 467-479 din 14.12.18 art. 784](#). Disponibil:*
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro
22. Vezi LEGEA Nr. 68 din 14-04-2016,, Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”. Publicată : 10-06-2016, în Monitorul Oficial nr. 157-162. Modificată LP188 din 07.07.22, MO235-236/26.07.22; în vigoare 26.08.22; **articolul 53**. Disponibilă:
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93158&lang=ro
23. Vezi, spre exemplu, Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, pp. 53-62.
24. *Ibidem*, p. 54.
25. *Ibidem*, p. 56.
26. *Ibidem*, p. 57.
27. *Ibidem*, p. 59.
28. *Ibidem*, p. 61.

Capitolul 8

Raportul de expertiză psihologică judiciară

Încheind efectuarea procedurilor de expertizare, psihologul - expert judiciar, asemeni celorlalte categorii de experți judiciari, este obligat să prezinte rezultatele muncii – ceea ce ar însemna, mai întâi de toate, o trecere în revistă a etapelor pe care le-a parcurs, o descriere a metodelor la care a recurs și o expunere a concluziilor la care a ajuns - într-un **raport de expertiză judiciară**.

Potrivit legislației în vigoare [1], raportul avut în vedere este valabil dacă sunt respectate cumulativ următoarele condiții:

- (a) instituția sau biroul în care a fost efectuată expertiza judiciară sunt autorizate și actul de autorizare este valabil;
- (b) cercetările au fost efectuate pentru specialitatea de expertiză judiciară pentru care laboratorul este autorizat;
- (c) expertiza a antrenat metode și proceduri aprobate;
- (d) expertiza a fost efectuată de un expert judiciar inclus în Registrul de stat al experților judiciari sau de către o persoană recunoscută în calitate de expert judiciar în procesul respectiv de către ordonatorul expertizei.

Conform aceleiași legislații [2], este extrem de important ca rezultatele investigațiilor să fie incluse într-un singur raport de expertiză și ca acest raport să fie întocmit în două exemplare, dintre care unul se transmite ordonatorului expertizei, iar cel de-al doilea se arhivează.

Mai mult, la raportul de expertiză se pot anexa, după caz, materialele pe care se întemeiază concluziile expertului (planșe fotografice, scheme, tabele, schițe și grafice etc.), precum și, dacă este cazul, opiniile separate ale altor persoane/experti care au avut dreptul de a lua parte la efectuarea expertizei.

Prin derogare de la prevederile conținute în Legea nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” - este vorba despre articolul 36, alineatul 1 -, cercetările și concluziile expertului se pot fi expuse verbal în cazul în care expertiza se desfășoară în fața ordonatorului expertizei (care consemnează procesul de efectuare a cercetărilor și concluziile expertului într-un proces-verbal încheiat în condițiile legislației de procedură).

În mod evident, prezentarea cu bună știință a unor concluzii false în raportul de expertiză cade sub incidența respectivei răspunderi penale (în conformitate cu prevederile art. 312 și 315 din Codul penal;).

Care este forma și conținutul raportului de expertiză psihologică judiciară ?

Ca și în cazul celorlalte tipuri de expertiză judiciară, raportul de expertiză al specialistului din domeniul psihologiei judiciare se întocmește în formă scrisă, dactilografiată, în limba română și este structurat în trei părți: **partea introductivă**, **partea descriptivă** și **partea concluzivă/concluziile**.

În acord cu legislația în vigoare – ne referim, și de această dată, la Legea nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [3]-, **în partea introductivă a raportului de expertiză se indică:**

- (a) denumirea și adresa juridică a instituției publice de expertiză judiciară sau a biroului de expertiză judiciară;
- (b) datele privind actul de dispunere a expertizei judiciare;
- (c) datele ordonatorului expertizei judiciare;
- (d) denumirea și adresa juridică a instituției/biroului în care a fost efectuată expertiza judiciară;
- (e) mențiunea despre informarea privind drepturile și obligațiile prevăzute de Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă sau, după caz, Codul contravențional și privind răspunderea pentru încălcarea prevederilor art. 312 și 315 din Codul penal;
- (f) data întocmirii raportului de expertiză, numărul, tipul și genul expertizei;
- (g) datele expertului sau ale experților participanți la efectuarea expertizei (numele, prenumele, numărul licenței, specializarea în care este calificat, gradul de calificare, precum și, dacă este cazul, gradul științific, specialitatea deținută și vechimea în muncă în calitate de expert judiciar în specialitatea respectivă);
- (h) datele persoanelor care au participat, precum și ale celor care au asistat la efectuarea expertizei;
- (i) expunerea succintă a circumstanțelor cazului pentru soluționarea căruia se solicită efectuarea expertizei;
- (j) lista materialelor și a obiectelor prezentate pentru expertiză;
- (k) întrebările înaintate spre soluționare;
- (l) în cazul expertizei suplimentare sau al celei repetate, datele expertizei primare (numărul, data întocmirii raportului de expertiză, numele și prenumele experților participanți la efectuarea expertizei, concluziile acestora), precum și motivele dispunerii acesteia.

În concordanță cu același act normativ [4], **în partea descriptivă** a raportului de expertiză psihologică judiciară trebuie să se regăsească următoarele informații:

- (a) date despre starea obiectelor supuse examinării (prezența și starea ambalajului) sau date despre persoanele examinate, modalitățile de transportare și de ambalare a materialelor și obiectelor prezentate pentru expertiză;
- (b) conținutul etapelor de examinare, cu indicarea metodelor de cercetare și a metodicilor aplicate, a mijloacelor tehnice și a materialelor de consum folosite, condițiilor de utilizare și a rezultatelor obținute;
- (c) scopurile, condițiile și rezultatele experimentelor (dacă acestea au fost efectuate) și obținerii unor modele de comparație;
- (d) date privind deteriorarea sau consumul obiectelor supuse examinării;
- (e) evaluare pe etape a cercetărilor, analiza rezultatelor obținute, motivarea și formularea concluziilor;
- (f) referiri la ilustrații, anexe și explicațiile necesare pentru acestea;
- (g) circumstanțele relevante identificate de expert și în privința cărora nu au fost adresate întrebări;

- (h) concluziile prealabile;
- (i) argumentarea imposibilității de a răspunde la toate sau la unele întrebări ce au fost formulate de către ordonator, dacă materialele prezentate nu au fost suficiente sau întrebările formulate nu țin de competența expertului, sau nivelul științei și practica expertizelor nu permit găsirea răspunsurilor la aceste întrebări;
- (j) caracteristica succintă a dispozitivelor și materialelor utilizate, regimul procesului de fixare și imprimare. Pentru mijloacele tehnice și programele soft, se indică tipul, modelul, producătorul, denumirea și versiunea programului soft utilizat, programul de obținere și imprimare a imaginilor.

În partea finală a raportului de expertiză psihologică judiciară trebuie să fie expuse **concluziile expertului**, acele concluzii care cuprind răspunsurile la întrebările formulate de către ordonatorul expertizei. Răspunsurile la întrebări se formulează exact, fără a permite interpretări echivoce. În cele din urmă, raportul de expertiză este semnat de expertul/expertii care l-a/l-au întocmit conform competențelor, aplicându-se ștampila acestuia/acestora pe fiecare pagină și pe toate anexele [5].

Cum trebuie să se procedeze în cazul în care s-a constatat că la întocmirea raportului de expertiză au fost comise greșeli de ordin tehnic, greșeli care ar putea schimba concluzia expertului sau care ar putea crea erori de conținut ?

Se va purcede, bineînțeles, la corectarea acestor greșeli. Corectarea, după cum se arată în la Legea nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [6], se va face la inițiativa expertului psiholog sau la cererea ordonatorului. În plus, rectificarea greșelii/greșelilor comise se face prin întocmirea, în două exemplare, a unui act de corectare a acesteia/acestora în conținutul raportului de expertiză (denumit, în continuare, **act de corectare a greșelilor**), în care expertul menționează compartimentul, pagina și alineatul unde a fost comisă greșeala, precum și formularea concluziei corecte. Este important să se știe că actul de corectare a greșelilor va trebui să cuprindă și o **declarație de răspundere penală** pentru prezentarea cu bună știință a unor concluzii false la formularea rectificării, pe care expertul o semnează, indicând persoana la inițiativa căreia a fost corectată greșeala [7]. În definitiv, un exemplar al actului de corectare a greșelilor se va transmite ordonatorului expertizei, iar cel de-al doilea exemplar se va anexa la exemplarul al doilea al raportului de expertiză. La acest moment, se va ține cont și de faptul că actul de corectare a greșelilor se certifică în mod similar cu raportul de

expertiză, conform prevederilor art. 37 alin. (5) din Legea nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar”.

Trebuie sau nu trebuie arhivate rapoartele de expertiză psihologică judiciară ?

Răspunsul este unul afirmativ. Potrivit legislației în vigoare – ne referim, din nou, la Legea nr. 68 din 14.04.2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” [8] – , instituțiile publice de expertiză judiciară și experții judiciari care își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară **sunt obligați să țină arhiva rapoartelor de expertiză judiciară întocmite în cadrul acestora.** În scopul păstrării datelor, pentru fiecare expertiză judiciară efectuată, se întocmește un dosar separat, care va cuprinde:

- actul de dispunere a expertizei ;
- exemplarul al doilea al raportului de expertiză ;
- exemplarul al doilea al actului de corectare a greșelilor, dacă este cazul ;
- corespondența expertului care a efectuat expertiza, precum și înregistrări ale observațiilor sale originale ;
- informațiile care au stat la baza stabilirii traseului unei anumite sau unor anumite cercetări ;
- alte notițe ale expertului.

Punând accentul pe obligativitatea arhivării rapoartelor de expertiză judiciară, indiferent de profilul profesional și tipul acesteia, actul normativ la care facem trimitere mai pune în lumină câteva aspecte extrem de importante. Esența acestora se rezumă la următoarele [9]:

- termenul de păstrare a rapoartelor de expertiză judiciară în arhivă este de 25 de ani, iar în cazul expertizelor psihiatrico-legale – de 75 de ani;
- arhiva rapoartelor de expertiză judiciară trebuie ținută suplimentar și în format electronic, cu păstrarea conținutului inițial intact al documentelor și asigurarea condițiilor de protecție împotriva modificării acestuia ;
- arhiva experților judiciari care și-au desfășurat activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară care, din varii motive, au fost excluși din Registrul de stat al experților judiciari se transmite Ministerului Justiției;
- la solicitarea ordonatorului expertizei judiciare, în cazul pierderii sau distrugerii primului exemplar al raportului de expertiză, păstrat în dosarul cauzei judiciare, pot fi eliberate copii autentificate de pe al doilea exemplar al raportului de expertiză de către instituția publică de expertiză judiciară, biroul de expertiză judiciară sau, după caz, de către Ministerul Justiției, în funcție de instituția care îl păstrează;

- eliberarea copiilor de pe rapoartele de expertiză judiciară altor persoane se poate face doar cu acordul scris al ordonatorului expertizei sau al organului care examinează cauza.

În anumite cazuri - care sunt reflectate, cu deosebire, în normele procesuale penale -, expertului judiciar poate fi audiat în legătură cu raportul pe care l-a elaborat. Audierea avută în vedere se realizează atunci când (i) raportul expertului nu este clar, (ii) raportul are unele deficiențe, pentru a căror înlăturare nu sunt necesare investigații suplimentare și/sau (iii) a apărut necesitatea de a preciza metodele aplicate de către expert sau unele noțiuni utilizate de el. Este de la sine înțeles că audierea în cauză poate fi realizată doar după ce raportul de expertiză a fost prezentat și cercetat de către ordonator. Dacă, în urma audierii expertului judiciar se constată, bunăoară, că metodelor investigaționale aplicate au fost inadecvate, atunci poate fi dispusă sau solicitată o expertiză judiciară repetată. Chiar dacă, după cum consideră unii specialiști din domeniu [10], art. 153 din Codul de Procedură Penală nu prevede expres dreptul părților de a participa la audierea expertului, acest drept se prezumă, întrucât există o normă în art. 145 din același act normativ, prin care organul de urmărire penală este obligat să aducă la cunoștința părților obiectul expertizei. Odată ce părțile pot adresa întrebări expertului, acestea au dreptul, *a fortiori*, de a asista la audierea expertului. O altă abordare ar afecta principiul egalității armelor. În cazul în care consideră necesară audierea expertului, partea urmează să depună o cerere. CtEDO, potrivit aceluiași specialiști [11] menționează dreptul acuzatului de a participa la audierea expertului, îndeosebi în cazul în care concluziile prezentate de experți la etapa prejudiciară au avut un rol crucial în proces. De fiecare dată, este necesar să se determine dacă acuzatul și-a exprimat dorința de a interoga experții în ședință deschisă.

Întrebări, exerciții și teme de reflecție :

- Ce reprezintă, în viziunea dvs. raportul de expertiză psihologică judiciară și cum poate fi motivată necesitatea elaborării și prezentării acestuia ?
- Descrieți, pe scurt, condițiile ale căror respectare asigură valabilitatea raportului de expertiză psihologică judiciară.
- Cum se explică faptul că raportul de expertiză psihologică judiciară se întocmește în formă scrisă, dactilografiată, în limba română și trebuie să fie structurat în trei părți:

introdusivă, descriptivă și concludusivă ? Aduceți argumente care ar demonstra că acest fapt nu este întâmplător.

- Care sunt, în viziunea dvs., elementele care definesc în cea mai mare măsură partea introdusivă a raportului de expertiză psihologică judiciară ? Aduceți argumente care ar veni în întâmpinarea punctului de vedere emis.
- Dacă ar depinde de dvs., ce ați schimba în partea introdusivă a raportului de expertiză psihologică judiciară ? Pronunțându-vă *pro* sau *contra*, aduceți argumentele necesare.
- Caracterizați, pe scurt, în partea descriptivă a raportului de expertiză psihologică judiciară.
- Care sunt, în viziunea dvs., elementele care definesc în cea mai mare măsură partea descriptivă a raportului de expertiză psihologică judiciară ? Aduceți argumente care ar veni în întâmpinarea punctului de vedere emis.
- Dacă ar depinde de dvs., ce ați schimba în partea descriptivă a raportului de expertiză psihologică judiciară ? Pronunțându-vă *pro* sau *contra*, aduceți argumentele necesare.
- Comentați afirmația: „În partea descriptivă a raportului de expertiză psihologică judiciară ar trebui să se regăsească circumstanțele relevante identificate de expert și în privința cărora nu au fost adresate întrebări ”. Aduceți argumente care ar valida comentariul pe care l-ați elaborat.
- Comentați afirmația: „În anumite cazuri , în partea descriptivă a raportului de expertiză psihologică judiciară trebuie să se regăsească argumentarea imposibilității de a răspunde la toate sau la unele întrebări formulate de către ordonator”. Aduceți argumente care ar valida comentariul pe care l-ați elaborat.
- Descrieți, pe scurt, importanța și conținutul părții finale a raportului de expertiză psihologică judiciară.
- În care cazuri se poate vorbi despre ambiguitatea părții finale a raportului de expertiză psihologică judiciară? Ce-ar trebui de întreprins în vederea anihilării acestei ambiguități?
- Cum se explică faptul că raportul de expertiză psihologică judiciară trebuie să fie semnat de expertul/experti care l-a/l-au întocmit conform competențelor, aplicându-se ștampila acestuia/acestora pe fiecare pagină și pe toate anexele?
- Elaborați un micro-eseu în care s-ar arăta cum trebuie să se procedeze în cazul în care s-a constatat că la întocmirea raportului de expertiză psihologică judiciară au fost comise

greșeli de ordin tehnic, greșeli care ar putea schimba concluzia expertului sau care ar putea crea erori de conținut?

- Elaborați un micro-eseu în care s-ar arăta de ce și cum trebuie să se producă arhivarea rapoartelor de expertiză psihologică judiciară.
- Identificați și descrieți cazurile în care psihologul - expert judiciar poate fi audiat în legătură cu raportul pe care l-a elaborat.

Referințe bibliografice și note:

1. Vezi, în acest sens, LEGEA Nr. 68 din 14-04-2016 „Cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar” Publicată : 10-06-2016 în Monitorul Oficial, nr. 157-162, **articolul 36**. Disponibilă : https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93158&lang=ro
2. *Idem*.
3. *Ibidem*, articolul 37.
4. *Idem*.
5. *Idem*.
6. *Ibidem*, articolul 38.
7. *Idem*.
8. *Ibidem*, articolul 39.
9. *Idem*.
10. Vezi, spre exemplu, Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022, p. 73.
11. *Idem*.

Bibliografie generală

- Agrapart, M. L'expertise criminelle : facteurs de dangerosité, analyses psychologiques, profils des victimes., Suisse : Éditions Favre, 2012.
- Andrews, D., & Bonta, J. The Psychology of Criminal Conduct. 3rd edn. Cincinnati, OH: Anderson, 2003.
- Baudry, C., Lessard, J., Tarabulsky, G. M., Servot, S., Roberge, A. et Poitras, K. L'évaluation psychologique des capacités parentales en contexte de protection de la jeunesse et observation des interactions parent-enfant. În : K. Poitras, C. Baudry et D. Goubau (dir.), L'enfant et le litige en matière de protection : psychologie et droit. Québec : Presses de l'Université du Québec, 2016, pp.91-116.
- Bernheim, E. Les experts « psy » en justice ou la mise en cause de la fonction judiciaire. În : F. Claveau et J. Prud'homme (dir.), Experts, sciences et sociétés. Montréal, Québec : Presses de l'Université de Montréal, 2018, pp. 135-152.
- Blackburn, R. (1993). The Psychology of Criminal Conduct: Theory, Research and Practice. Chichester: John Wiley & Sons, 1993.
- Blau, Theodore H. The Psychologist as Expert Witness. New York: John Wiley & Sons, 1984.

- Brette, F. et coll. (2005), Le traumatisme psychique: organisation et désorganisation, Paris : PUF, 2005.
- Brunet, L. (dir.). L'expertise psycholégale. Balises méthodologiques et déontologiques. Sainte-Foy, Presses de l'Université du Québec, 1999.
- Bush, S.S. Ethical decision making in clinical neuropsychology. New York: Oxford University Press, 2007.
- Bush, S. S., Connell, M. A., Denney, R. L. Ethical practice in forensic psychology: A systematic model for decision making. In: American Psychological Association, 2006. Disponibil: <https://doi.org/10.1037/11469-000>
- Butoi, T. B. Tratat universitar de psihologie judiciară. Ed. a 2-a, rev. și adăugită. București: Editura Pro Universitaria, 2019.
- Butoi, I., Butoi, T. Tratat universitar de psihologie judiciară: teorie și practică. București : Editura Penguin Book, 2006.
- Cebotari, D. Esența și posibilitățile expertizei psihologice judiciare. Disponibil: <https://pdfcoffee.com/expertiza-judiciara-psihologica-pdf-free.html>
- Cedile, G., Lopez, G. et Labadie, (dir.). L'aide-mémoire de l'expertise civile psychiatrique et psychologique en 30 fiches. Paris : Dunod, 2013.
- Chagnon, J.-Y. (2004), L'expertise psychologique de l'enfant et de l'adolescent. În : M. Emmanuelli, M. (Sous la direction de). L'examen psychologique en clinique, Paris : Dunod, 2004.
- Debray, R. L'examen psychologique de l'enfant. Paris : Dunod, 2000.
- Dolea, I., Doraș, S., Baci, Gh., Pădure ,A., Coșciug, I., Rîjicova, S. Expertiza judiciară în cauzele privind minorii. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2005.
- Dufлот, C. L'expertise psychologique : Procédures et méthodes . Paris : Dunod, 1999.
- Dufлот, C. et Egidio, A. Psychologie et justice: des enjeux à construire. Paris: L'harmattan, 2003.
- Dușu, A. O. Psihologie judiciară. București: Universul Juridic, 2013.
- Enache, P. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil: <https://artamintii.ro/expertiza-psihologica>
- Ewing, C. P. Psychologists and psychiatrists in capital sentencing proceedings: Experts or executioners? In: Social Action and the Law, 1982, no.8, pp. 67-70.
- Ghiugan, I. Expertiza psihologica judiciara. Disponibil : <https://www.anuntul.ro/lapsiholog/detaliu-produs/180931/1017471>
- Goodman-Delahunty, J. Forensic psychological expertise in the wake of Daubert. In: Law and Human Behavior, 1997, 21(2), 121–140. Disponibil: <https://doi.org/10.1023/A:1024874228425>
- Hachet, A. Le psychologue en contexte judiciaire. Quels enjeux éthiques ? : Diagnostic psychologique, sujet de droit, éthique, déontologie, culpabilité, acte, récidive, délinquance, maltraitance... Paris : Editions Inn Press, 2019.
- Hess, A. K., Weiner, I.B. The Handbook of Forensic Psychology. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1999.
- Holban, C., Holban, Iu. Totul despre expertiza psihologică judiciară. Disponibil : <https://www.holbansiholban.ro/expertiza-psihologica/ce-este-expertiza-psihologica-judiciara-si-cand-apelam-la-un-specialist-2/>

- Huss, M. T. 2013. Forensic psychology: Research, clinical practice, and applications. 2d ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2013.
- Iordache, N. Expertiza psihologică judiciară și extrajudiciară. Disponibil : <https://www.nicoletaordache.ro/blog-6/expertiza-psihologic%C4%83-judiciar%C4%83-%C8%99i-extrajudiciar%C4%83>
- Kapardis, A. (1997). Psychology and Law: A Critical Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Lally J., 2003, What Test are Acceptable for Use in Forensic Evaluations ? A Survey of Experts. In: Professional Psychology : Research and Practice, 2003, no.34 : 5, 491-498.
- Lopez, G. et Cedile G. (dir.) L'expertise pénale psychologique et psychiatrique en 32 notions. Paris : Dunod, 2014.
- Luca, C. Expertiza psihologică a copilului abuzat/neglijat. București : Editura Hamangiu, 2014.
- Luca, C., Pivniceru, M. Interesul superior al copilului. Expertiza psihologică în caz de separarea/divorțul părinților. București: Editura Hamangiu, 2016.
- Mitrofan, N. Expertiza psihologică - o necesitate în sistemul activității judiciare. În: M. Zlate (coord.). Psihologia vieții cotidiene. Iași: Editura Polirom, 1997, pp. 36-40.
- Mitrofan, N, Zdrengea, V, Butoi, T. Psihologie judiciară. București : Casa de Editură și Presă „Șansa”, 1992.
- Nicoară, R.- D., Sterian, M. Expertiza psihologică a copilului abuzat – studiu de caz/ Judicial psychological expertise of an abused child – case repor. Disponibil: <https://www.medichub.ro/reviste/psihiatru-ro/expertiza-psihologica-a-copilului-abuzat-studiu-de-caz-id-3107-cmsid-66>
- Packer, I. K., Grisso, T. 2011. Specialty competencies in forensic psychology. New York: Oxford Univ. Press, 2011.
- Postoroncă, V., Coșleț, M., Șarpe, V., Lungu, E., Dolea, I., Ioniță, L., Bozianu, S. Ghidul expertului judiciar. Chișinău: IRP, 2022.
- Rîjicova, S. Expertiza judiciară în cauzele privind minorii /Institutul de Reforme Penale. Chișinău: Institutul de Reforme Penale, 2005, pp.118-132.
- Rîjicova, S. Ghid pentru specialiștii din domeniul justiției juvenile. Asistența minorilor în conflict cu legea. Volumul II. Chișinău : Editura Helmax, 2004.
- Rusnac, Sv. Psihodiagnostic și expertiză psihologică în justiția penală și civilă. Suport de curs. Chișinău: S.n., 2022 (Tipografia „Print-Caro”).
- Rusnac, Sv. Psihologie juridică: Suport de curs. Chișinău: S.n., 2021 (Tipografia „Print-Caro”).
- Russu, R. Expertiza psihologico-judiciară. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/252-255_11.pdf
- Sabourin, M., Brunet, L. et Létourneau, P.-Y. Le psychologue dans le système judiciaire. În : L. Brunet (dir.), L'expertise psycholégale (2e éd.). Québec : Presses de l'Université du Québec, 2014, pp. 3-22.
- Shapiro, D.L. Forensic psychological assessment: an integrative approach. Boston: Allyn & Bacon Bush, 1991.
- Stanciu, N. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil : <http://www.nicoletastancu.ro/index.php/servicii/expertiza-psihologica-judiciara>
- Ștefan, I.-L. Tabloul experților psihologi. București : Institutul de psihologie judiciară. 2012.

- Swanepoel, M. Ethical decision-making in forensic psychology. Koers (Online) [online]. 2010, vol.75, n.4, pp.851-872.
- Toma, D. T. Psihologia martorului și tactica ascultării. București : Editura Focus, 2005.
- Ungureanu, E. Expertiza psihologică judiciară. Disponibil: <https://elenaungureanu.ro/servicii/expertiza-psiho-judiciara/>
- Veleanovici, A, Dumitriu, G. Evaluare, expertiză, intervenție psihologică în situații de divorț. București : Editura Expert Psy, 2015.
- Viaux, J.-L. Les expertises en psychologie légale. Paris : Ed. du journal des psychologues, 2011.
- Viaux, J.-L. Psychologie légale. Paris : Frison-Roche, 2003.
- Villaggi, J.-P. L'évaluation psychologique dans le contexte légal. Sources et commentaires. Cowansville. Éditions Yvon Blais, 2001.
- Villerbu, L.-M., Viaux, J.-L. Expertise psychologique, psychopathologie et méthodologie. Paris: L'Harmattan, 1999.
- Weiner, I. B., Otto, R.K. The handbook of forensic psychology. 4th ed. Hoboken, NJ: Wiley, 2013.
- Wrightsman, L.S. Forensic Psychology. Belmont, CA: Wadsworth, 2001.

*

*

*

- Брусиловский, А. Е. Судебно-психологическая экспертиза. Её предмет, методика и пределы. Харьков: Юридическое издательство Украины, 1929. Режим доступа: по подписке. URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=209165>
- Васильев, В. Юридическая психология: Учебник для вузов. СПб: Питер, 2000.
- Енгальчев, В.Ф., Кравцова, Г.К., Холопова, Е.Н. Судебная психологическая экспертиза по выявлению признаков достоверности / недостоверности информации, сообщаемой участниками уголовного судопроизводства (по видеозаписям следственных действий и оперативно-разыскных мероприятий): монография. М.: Юрлитинформ, 2016.
- Енгальчев, В.Ф., Шипшин, С.С. Судебно-психологическая экспертиза. Методическое руководство. Калуга, 1996.
- Еникеев, М. И. Юридическая психология. СПб: Питер 2004.
- Еникеев, М.И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии: Учебник для вузов. М.: Норма, 2005.
- Заман, Ш. Место и роль психолога в гражданском процессе. În: Арбитраж и гражданский процесс. 2003. № 3. С. 29-40.
- Капустина, Т. В. Психологическое заключение: практическое пособие. 2-е изд. Москва: Издательство Юрайт, 2023.
- Комер, Р. Патопсихология поведения: нарушения и патология психики: пер. с англ. - 4-е изд., междунар. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК; М.: ОЛМА-Пресс, 2005.
- Коньшева, Л.П. Судебно-психологическая экспертиза психического состояния несовершеннолетней жертвы изнасилования: автореф. дисс. канд.психол.наук. М., 1988.
- Коченов, М. М. Введение в судебно-психологическую экспертизу. М.: Юрид. лит.,1980.

- Коченов, М.М. Судебно-психологическая экспертиза. Избранные труды. М.: Генезис, 2010.
- Коченов, М.М., Теоретические основы судебно-психологической экспертизы, М., 1991.
- Кудрявцев И.А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза (научно-практическое руководство). М.: Изд-во МГУ, 1999.
- Кудрявцев, И.А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. М., 1988.
- Кудрявцев, И.А., Морозова, М.В. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза способности малолетних и несовершеннолетних давать показания: Пособие для врачей. М., 1996.
- Кудрявцев, И.А., Ратинова, Н.А. Криминальная агрессия. М.: МГУ, 2000.
- Мамайчук, И. И. Экспертиза личности в судебно-следственной практике. СПб.: Речь, 2002.
- Мельник, В. В., Яровенко, В. В. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1990.
- Морозова, М.В. Психологический аспект экспертизы способности малолетних и несовершеннолетних давать показания по уголовным делам. *Ип*: Психологический журнал, 1997, Т. 18, № 4.
- Нагаев, В.В. Основы судебно-психологической экспертизы: учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юнити-Дана, 2015.
- Осипова, Н.Р. Судебно-психологическая экспертиза малолетних свидетелей. *Ип*: Актуальные вопросы судебно-психологической экспертизы. М., 1978.
- Реан, А.А. Судебно-психологическая экспертиза по делам об изнасиловании. *Ип*: Психологический журнал, 1990, том 11, N 2, с. 74-81.
- Романов, В.В. Юридическая психология: Учебник для вузов. Москва: Юрист, 2005.
- Савченко, В. М. Оценка психического состояния подследственных. Минск: Тесей, 2001.
- Сахнова, Т.В. Зачем суду психолог? (О психологической экспертизе в гражданском процессе). М.: Знание, 1990.
- Сафуанов, Ф.С. Аффект: судебно-психологический экспертологический анализ. *Ип*: Психологический журнал, 2001, т. 22, N 3, с. 15-25.
- Сафуанов, Ф.С. Клиническая психология в экспертной практике: Учебно-методическое пособие. М.: Московский городской психолого-педагогический университет, 2002.
- Сафуанов, Ф.С. Практикум по судебно-психологической экспертизе: Учебное пособие. М.: Московский городской психолого-педагогический университет, Смысл, 2007.
- Сафуанов, Ф.С. Психология криминальной агрессии: монография. М.: Смысл, 2003.
- Сафуанов, Ф.С. Судебно-психиатрическая экспертиза в уголовном процессе: научно-практическое пособие. М.: Смысл&Гардарика, 1998.
- Сафуанов, Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза: учебник. М.: Юрайт, 2016.
- Сафуанов, Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза : учебник для академического бакалавриата. М.: Издательство Юрайт, 2014.
- Сафуанов, Ф.С, Русаковская, О.А. Методологические проблемы комплексной судебной психолого-психиатрической экспертизы по делам о воспитании детей при раздельном проживании родителей. *Ип*: Психологическая наука и образование, 2010, № 2, с. 54–61.

- Сафуанов, Ф.С., Харитонов, Н.К., Русаковская, О.А. Зарубежная практика участия специалистов – психологов и психиатров в судебных спорах о детях. *În*: Юридическая психология, 2009, № 1, с. 38–47.
- Сафуанов, Ф.С., Харитонов, Н.К., Русаковская, О.А. Психолого-психиатрическая экспертиза по судебным спорам между родителями о воспитании и месте жительства ребенка. М.: Генезис, 2012.
- Секераж, Т.Н. Судебная психологическая экспертиза информационных материалов в системе научного знания. *În*: Теория и практика судебной экспертизы. 2021. Т. 16. № 3. С. 6–16. URL: <https://doi.org/10.30764/1819-2785-2021-3-6-16>
- Ситковская, О. Д. Новые направления судебно-психологической экспертизы. Справочное пособие. М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2000.
- Спасенников, Б. А. Невменяемость в уголовном праве: монография. М: Юрлитинформ, 2013.
- Судебно-психологическая экспертиза и судебные экспертизы с участием психолога. Библиографический указатель, 1901–2016 гг. / Сост. Н.Н. Китаев, В.Н. Китаева. Иркутск: БГУ, 2018.
- Терехина, С.А., Ошевский, Д.С. Проблема использования психологических познаний при решении семейных споров о детях в гражданском судопроизводстве, *În*: Психология и право. 2018. Том 8. N 2. С. 152 - 163.
- Фурманов, И. А. Судебно-психологическая экспертиза. Минск: БГУ, 2014.
- Харитонов, Н.К., Сафуанов, Ф.С., Вострокнутов, Н.В., Русаковская, О.А. Методологические основы проведения комплексных судебных психолого-психиатрических экспертиз при спорах о праве на воспитание детей. *În*: Теория и практика судебной экспертизы. 2014. N 3 (35). С. 93 - 106.
- Холопова, Е.Н. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном судопроизводстве: Автореф... дисс. д-ра юрид. наук. М., 2006.
- Холопова, Е. Н. Судебно-психологическая экспертиза по гражданским делам: учебное пособие для вузов. Москва: Издательство Юрайт, 2023. URL: <https://urait.ru/bcode/519113>
- Шабанов, Ш. Ф. Проведение судебно-психологической экспертизы по суицидальным случаям. Баку: Юрид. инф. ,2000.